

JOGI FÓRUM PUBLIKÁCIÓ

Szülői felügyeleti jogok gyakorlása és gyermektartásdíj

Szerző:

dr. Kráncz Zsófia

Budapest 2017

I. BEVEZETÉS

A dolgozatommal a szülői felügyeleti jog megváltozott szabályait kívánom bemutatni a 2014. március 15. napján hatályba lépett a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény 4. könyvében (továbbiakban Csjk.) szereplő hatályos jogi szabályozás tükrében.

Az új Ptk. hatályba lépésével a gyermekelhelyezést felváltotta a szülői felügyelet gyakorlása kifejezés, bár a mindennapokban az emberek többsége még mindig a gyermekelhelyezés szót használja. A jelenlegi szabályozás szerint azonban gyermekelhelyezésről csak akkor beszélhetünk, ha a gyermek nem a szülőknél, hanem egy harmadik személynél kerül elhelyezésre, azonban erről bővebben a későbbiekben lesz szó.

Sokan még azzal sincsenek tisztában, hogy a különélő szülők bíróság vagy gyámhatósági döntés hiányában a szülői felügyeletet közösen gyakorolják, holott ezt a lehetőséget a korábbi jogszabály, azaz az 1952. évi IV. törvény a Csjt. is ekként szabályozta.

1. Történeti felvezetés

A Csjt. hatályba lépése előtt a gyermeket nem kezelték önálló lényként, a gyermek személye, lénye nem sokat számított, mivel a gyermek az apa hatalma alatt állt. Az apa társadalmi státusza határozta meg a gyermek státuszát is, és ez alapvetően attól függött, hogy a gyermek házasságban született - e, azaz törvényes gyermek volt -e vagy sem. Ennek elsősorban azért volt nagy szerepe, mert csak a házasságban született, törvényes gyermek örökölhette az apa után, a házasságon kívüli törvénytelen gyermek nem vehette át az apa társadalmi, jogi státuszát. A Csjt. hatályba lépése előtt amennyiben a szülők házassága nagy ritkán mégis tönkrement, és dönteni kellett arról, hogy a kiskorú gyermek melyik szülőnél kerüljön elhelyezésre, akkor elsősorban a gyermek nemének és életkorának volt jelentősége az elhelyezés szempontjából. Már az 1894. évi XXXI. törvény (Ht.) is biztosította ilyen esetben, hogy a szülők megegyezzenek, hogy a gyermekük kinél kerüljön elhelyezésre. Megegyezés hiányában a 6 éven aluli gyermek feletti gondoskodás a gyermek nemére való tekintet nélkül az anyát illette meg, függetlenül attól, hogy az anya egyébként vétkes volt -e a házasság megromlásában vagy

sem. 6 évnél idősebb gyermek esetében azt a szülőt illette meg a gyermek feletti gondviselés joga, aki a házasság felbomlásában nem volt vétkes. Amennyiben mindkét szülő vétkes volt a házasság felbomlásában, úgy a gyermek neme döntötte azt el, hogy melyik szülőnél kerül elhelyezésre, azaz ebben az esetben a fiúgyermek az apához, míg a lánygyermek pedig az anyához került kivéve, hogyha ez ellenkezett a gyermek nyilvánvaló érdekével.

1945-ben a 10471/1945 (IX.6.) ME. rendelettel az atyai hatalom helyett a szülői hatalom került bevezetésre, mely a korábbi egyenlőtlen helyzetet kívánta kissé felszámolni, azonban a rendelet az elsőbbség jogát még mindig az apának biztosította, így a szülők közti teljes egyenlőtlenséget a rendelet még mindig nem teremtette meg.

Jelentős változást hozott a teljes egyenlőség irányában, elsősorban a gyermekek között, hogy az 1946. évi XXIX. törvény kimondta, hogy egyenlőnek kell tekinteni a házasságon kívül és a házasságban született gyermekeket.

1952-ben lépett hatályba A házasságról, a családról és a gyámságról szóló 1952. évi IV. törvény (Csjt.) amelyben a szülői hatalom kifejezést, a szülői felügyelet kifejezés váltotta fel, hiszen a Csjt. 70.§ -a kimondta, hogy a kiskorú gyermek szülői felügyelet vagy gyámság alatt áll. Ezt a rendelkezést egyébként az új Polgári Törvénykönyv Családjogi könyve is fenntartotta. Kezdetben a Csjt. szövege a gyermekelhelyezés szempontjánál fenntartotta a korábbi nem és életkor szerinti elhelyezést, azonban az 1974. évi módosítás során már kikerült a törvény szövegéből a gyermek nemére és életkorára történő utalás, és ezzel szemben a gyermek érdeke került előtérbe, azaz a törvény kimondta, hogy a gyermeket annál a szülőnél kell elhelyezni, akinél az a gyermekre nézve kedvezőbb.

Nagy úttörést jelentett, hogy az ENSZ közgyűlése 1989. november 20-án New Yorkban elfogadta a gyermekek jogairól szóló Gyermekjogi Egyezményt, mely 1990. szeptember 02-án lépett hatályba. A Gyermekjogi Egyezményt Szomália és az Amerikai Egyesült Államok kivételével valamennyi állam ratifikálta. Magyarország az 1991. évi LXIV. törvénnyel hirdette ki. A Gyermekjogi Egyezmény megfogalmazza a gyermek mindenek felett álló érdekét, a hátrányos megkülönböztetés tilalmát, biztosítja a gyermek számára a szabad véleménynyilvánítás jogát, azaz hogy az őt érintő eljárásokban

az ítélőképessége birtokában lévő gyermeket meg kell hallgatni, és a véleményét a döntésnél figyelembe kell venni.

A Gyermekjogi Egyezmény rögzíti azt is, hogy az egyezményben részes államoknak nem csupán általános módon kell kinyilatkoztatniuk a gyermekek jogait, hanem azokat konkrét ágazati jogszabályokba is be kell építeniük, és erről, valamint az elért eredményekről meghatározott időszakonként a részes tagállamoknak jelentést is kell tenniük az ENSZ Gyermekjogi Bizottsága felé. Az ENSZ Gyermekjogi Bizottsága egy nemzetközi független szakértőkből álló testület, mely a Gyermekjogi Egyezményhez csatlakozó részes államok kötelezően benyújtott jelentéseit vizsgálja, és ajánlásokat tesz az egyezmény céljainak megvalósulása érdekében.

Megjegyzendő, hogy Magyarország 2014-ben nyújtotta be a legutóbbi jelentését, és ez alapján a Gyermekjogi Bizottság több dolgot is kifogásolt Magyarországon a gyermekek jogaival kapcsolatban, nevezetesen a tankötelezettségi korhatár és a büntethetőségi korhatár leszállítását, valamint a gyermekszegénységet, és a még mindig fennálló diszkriminációt.¹

A Gyermekjogi Egyezményhez való csatlakozásunk miatt szükséges volt a Csjt. módosítása és több gyermekeket érintő jogszabály felülvizsgálata is, abból a célból, hogy azok megfeleljenek a Gyermekjogi Egyezményben foglaltaknak. A Csjt. 1995. évi módosításának eredményeképpen rögzítésre került a gyermek véleménynyilvánítási joga, azaz, hogy biztosítani kell a gyermek részére, hogy az őt érintő döntések során véleményt nyilváníthasson, és ezt a véleményt nemcsak a szülőknek, hanem a hatóságoknak is figyelembe kell vennie.

2014. március 15. napján hatályba lépett az új Polgári Törvénykönyv, és ezzel ugyanezen a napon hatályát veszítette a Csjt., ami azt jelentette, hogy a korábban a Csjt-ben szabályozott jogviszonyok újra szabályozva, és újra gondolva átkerültek az új Ptk. Családjogi Könyvébe.

Az új Ptk. Családjogi Könyvében talán a legfontosabb változás, hogy nem arról kell döntést hozni, hogy a gyermeket melyik szülőnél helyezik el, hanem azt kell eldönteni, hogy melyik szülő gyakorolja

¹ dr. Lux Ágnes: A gyermekjogok nemzetközi keretrendszerének kialakulása. A gyermekjogi mozgalom születése, Az ENSZ Gyermekjogi Egyezménye, fakultatív jegyzőkönyvei, a gyermekjogi bizottság munkája C diasor 2.3.12. dia

a szülői felügyeleti jogokat a gyermek felett, és amennyiben az egyik szülő gyakorolja a gyermek felett a szülői felügyeleti jogokat, úgy a másik szülő szülői felügyeleti joga nem szünetel - hanem a Ptk. akként fogalmaz -, hogy a szülői felügyeleti jogait nem tudja gyakorolni.

II.A SZÜLŐI FELÜGYELET TARTALMA

A szülői felügyeleti jog tartalma a Csjk-ban meghatározott szülői felügyeleti jogokat és kötelezettségeket tartalmazza, nevezetesen :

- a.) a gyermek nevének meghatározása,
- b.) a gyermek gondozása, nevelése,
- c.) a gyermek vagyonának kezelése,
- d.) a gyermek törvényes képviselése és
- e.) a gyámnevezés és a gyámságból való kizárás joga.

1. A gyermek nevének meghatározása

A szülők egyik első közös döntése a gyermek nevének meghatározása. Ez a részjogosítványok közül a gyermek sorsát érintő lényeges kérdésnek minősül, ezért azt a szülőt is megilleti e jog gyakorlása, aki nem gyakorolhatja a szülői felügyeleti jogát.

A szülőknek a gyermek családi nevééről és utónevéről is közösen kell dönteniük, és amennyiben ebben nem tudnak megállapodni, úgy a gyámhivatal dönt.

A gyermek családi névként viselheti az apja vagy az anyja születési vagy házasságkötéssel szerzett családi nevét, de viselheti a szülők összekapcsolt családi nevét akkor is, ha a szülők nem kötöttek házasságot, vagy kötöttek ugyan, de a családi nevüket nem kapcsolták össze. A gyermek családi neve azonban a régi szabályozás mintájára is legfeljebb csak két tagú lehet. A Csjt -hez képest változatlan maradt az a szabály, hogy a házasságban élő szülők valamennyi, a házasság fennállása alatt született gyermekének csak azonos családi neve lehet, de ezen szabály alól kivételt fogalmaz meg a Csjk. új rendelkezése, miszerint ha a szülők a házasság fennállása alatt a családi nevüket módosítják, akkor nem kötelező, hogy a névmódosítást megelőzően született gyermek családi neve megváltozzon.

Változatlan az a rendelkezés is, hogy a közös házassági nevet viselő szülők gyermeke családnévként csak a közös házassági nevet viselheti.

Új szabályok kerültek bevezetésre a képzelt apa bejegyzése kapcsán, hiszen korábban -azaz az új Ptk. hatályba lépése előtt- az volt a szabály, hogyha nem volt olyan személy, akit a gyermek apjának kellett tekinteni úgy a gyermek az anyja családi nevét viselte mindaddig, amíg nem jegyezték be képzelt apát a gyermek számára az anyakönyvbe. Ha a gyermek családi jogállása nem rendeződött a 3 éves koráig, akkor a gyermek részére a gyámhatóság képzelt apát állapított meg, és ennek bejegyzése iránt hivatalból intézkedett. Az anya csak arról dönthetett, hogy a gyermek ne képzelt apa, hanem továbbra is az ő családi nevét viselje tovább.

Az új Ptk. hatályba lépésével a Csjk. akként rendelkezik főszabályként, hogy ha az apai státus betöltetlen, akkor a gyermek az édesanyja családi nevét viseli születési névként. Ha ezt az anya bármilyen szempontból nem kívánja, akkor az anya maga kezdeményezheti a gyámhatóságnál, hogy a kiskorú gyermek születési anyakönyvi kivonatába apaként képzelt személyt jegyezzenek be. Ezáltal az anya dönthet arról, hogy a gyermek a továbbiakban már ne az ő családi nevét, hanem a képzelt apa családi nevét viselje. Ha az anya ilyen nyilatkozatot nem tesz, akkor a gyermek változatlanul az anyja családi nevét viseli tovább. A Csjk. nem határoz meg olyan időpontot ameddig a képzelt apát be kell jegyezni a születési anyakönyvi kivonatba, mint korábbi szabályozásként a gyermek 3 éves kora, azonban célszerű, hogy erre a gyermek minél alacsonyabb életkorában sor kerülhessen, azaz a gyermek neve ne olyan életkorban változzon meg, amikor őt a környezete, iskolája, rokonsága már egy korábbi családi néven ismeri.

A Csjk. lehetőségként említi azt is, hogy amennyiben az apai státus betöltetlen marad a gyermek nagykorúságáig, úgy maga a gyermek a 18. életévének betöltését követően kérheti - ha erre korábban nem került sor - hogy a születési anyakönyvben apjaként egy képzelt személyt jegyezzenek be, és fordítva is kezdeményezheti a nagykorúvá vált gyermek azt is, hogy korábban a születési anyakönyvi kivonatában a képzelt apaként bejegyezett személy nevét töröljék.

A gyermek nevét a gyámhatóság állapítja meg a Ptk. 4:151.§-a szerint, ha a gyermek mindkét szülője ismeretlen, azaz talált gyermekről van szó, vagy abban az esetben, ha a szülői felügyeletet gyakorló

szülő vagy szülők a gyermek nevét illetően a gyámhatóság felhívásától számított 30 napon belül nem jelenti (jelentik) be a nevet.²

2.A gyermek gondozása és nevelése

A Ptk. 4:152.§ (1) bekezdése szerint a szülők joga és kötelezettsége, hogy a gyermeket gondozzák, a gyermek megélhetéséhez és felnevelkedéséhez szükséges feltételeket biztosítsák.

(2) bekezdés a szülők a saját háztartásukban kötelesek a gyermekük lakhatását biztosítani. A gyermek lakóhelye - ha a bíróság vagy a gyámhatóság eltérően nem rendelkezik - a szülei lakása, akkor is, ha a gyermek átmenetileg máshol tartózkodik.

A fenti rendelkezésekből következik az, hogy a gyermek a szülők lakását családi minőségben használja, és nem mint bérlőtárs, vagy tulajdonos, és ilyen címen a gyermek lakáshasználati jogát nem szüntethetik meg a szülők. Erre vonatkozó garancia, hogy a házastársak kiskorú gyermekének lakáshasználatát a házastársi közös lakásban kell biztosítani. Ez nem zárja ki azt, hogy a szülők előzetesen megállapodjanak abban, hogy az életközösségük megszűnése esetén a közös kiskorú gyermek további lakhatását milyen módon biztosítják, azonban amennyiben ez súlyosan sérti a gyermek érdekét, úgy ettől eltérően a bíróság meghatározhatja a gyermek lakóhelyét.³

A gyermek gondozása és nevelése tulajdonképpen a szülő felügyelet körébe tartozó legfontosabb, és egyben legtagabb részjogosítvány is, ez azonban nem csupán az anyagi javak biztosításában merül ki, hanem világnézeti, vallási, erkölcsi elemeket is egyaránt tartalmaz. A nevelés területén a szülők integritása érvényesül, hiszen ez egy érzékeny, személyes jellegű kérdés, amibe a hatóság nehezen szólhat bele, ha a szülők között e téren nincs megegyezés. A Ptk.4:166.§-a rögzíti, hogy a gyermek nevelésével összefüggő lelkiismereti és vallásszabadság körébe tartozó kérdésekről a gyámhatóság még a szülők közötti vita esetén sem dönthet, és ez nem vonható bírói mérlegelés körébe sem egy szülői felügyelet gyakorlása iránt indított perben sem.

² Boros Zsuzsa, Katonáné Pehr Erika, Kőrös András, Makai Katalin, Szeibert Orsolya: Polgári Jog- Családjog: Az új Ptk. magyarázata III/IV. 240-241. oldal

³ Boros Zsuzsa, Katonáné Pehr Erika, Kőrös András, Makai Katalin, Szeibert Orsolya: Polgári Jog- Családjog: Az új Ptk. magyarázata III/IV. 143. oldal

A gyermek nevelésében kulcsszerepet játszik az életpályájának a megválasztása, amelyet a Ptk. 4:153.§-a szerint a gyermek és a szülők közösen döntenek el. Amennyiben a gyermek taníttatásával, iskola megválasztásával, életpálya kijelölésével összefüggésben a szülő és a gyermek között vita van úgy ebben a vitában a gyámhatóság dönt.

A Csjk. új rendelkezése, hogy azon személyek részére is szerepet biztosít legitim módon a gyermek nevelésében vagy gondozásában, természetesen a szülői felügyeletet gyakorló szülő hozzájárulásával, akinek a saját vagy a szülővel közös háztartásában a gyermek huzamosabb időn keresztül nevelkedik. Így ezen személy a törvény által is elismerten tehet meg bizonyos intézkedéseket a gyermek nevelésével, gondozásával kapcsolatban. Például a szülő élettársa segítheti a gyermeket iskolai tanulmányaiban, tarthatja a kapcsolatot az iskolával, elláthatja a gyermek felügyeletét és ellátását biztosíthatja a közös lakásban, ha a szülő esetleg rendszeresen egy - két napra vidéken, munkavégzés céljából tartózkodik. Ilyen esetekben természetesen a feladatok részleges megosztása a gondozó szülő felügyeleti jogát nem érinti, és a külön élő szülő sem teheti vitássá a gyermekkel tényleges családi kapcsolatban álló személy közreműködését, amennyiben a gyermek fejlődését ez nem veszélyezteti.

3. A gyermek vagyonának kezelése

A szülői felügyeleti jogok egyik fontos részterülete a gyermek vagyonának kezelése, melynek egyre nagyobb a jelentősége, tekintettel arra, hogy egyre gyakoribb a kiskorú gyermek öröklése vagy az, hogy ajándékozás folytán egy kiskorú gyermek ingatlanvagyon tulajdonosává válik.

A Ptk. 4:155.§ (1) bekezdése szerint a szülői felügyeletet gyakorló szülő joga és kötelezettsége, hogy a gyermekük minden olyan vagyonát kezeljék, amely e törvény szerint nincs kivéve a kezelésük alól. A (2) bekezdés szerint, ha a gyermek azzal a kikötéssel kapott vagyont, hogy azt a szülei nem kezelhetik, a gyámhatóság - a vagyont juttató személy javaslatának a figyelembe vételével - a vagyon kezelésére gyámot rendel ki (a továbbiakban vagyonkezelő gyám). Ha a vagyont juttató harmadik személy a vagyon kezeléséből az egyik szülőt kizárta, a vagyont a vagyonkezelésre egyébként jogosult másik szülő kezeli.

A szülő nem kezelheti a kiskorú gyermek azon vagyonát, amelyet a korlátozottan cselekvőképes kiskorú munkával szerzett meg, hiszen ennek erejéig a kiskorú akár kötelezettséget is vállalhat. (Ptk. 2:12.§ (2) bekezdés c./ pontja)

A szülői felügyeletet közösen gyakorló szülők megállapodhatnak abban is, hogy a gyermekük vagyonát az egyik szülő helyett a másik kezelje, ilyenkor meghatalmazást ad az egyik szülő a másiknak, amit vagy közokiratba, vagy ügyvéd által ellenjegyzett magánokiratba kell foglalni ahhoz, hogy az érvényes legyen.

Előfordulhat az is, hogy a gyermek vagyonát képezi egy gazdasági társaság valamely részesedése, és ezzel kapcsolatban a pénzügyi döntések meghozatalában az egyik szülőnek a végzettsége, gyakorlata alapján nyilvánvalóan nagyobb felkészültsége van, ezért ilyen esetben a gyámhatóság is kijelölheti a szülők közül azt a szülőt, aki a gyermek ezen vagyonát kezelje.

Előfordul olyan eset is, amikor a kiskorú gyermek megfelelő vagyonnal rendelkezik, melyet a szülei kezelnek, és ezen vagyon jövedelme a gyermek indokolt szükségleteinek a fedezésére nem elegendő, és emellett a szülők még a saját szükséges tartásuk korlátozásával sem képesek a kiskorú gyermek tartását biztosítani. Ilyen esetben lehetőség van arra, hogy a szülők a gyermektartás fedezése céljából a gyermek vagyonának az állagát igénybe vegyék.⁴

A szülők egyébként a gyermekük vagyonát biztosítékadás és számadási kötelezettsége nélkül kezelik, azonban ugyanazzal a gondossággal kötelesek eljárni a rendes vagyonkezelés szabályai szerint, mint a saját ügyeikben, és amennyiben a kötelezettségüket szándékosan, vagy súlyos gondatlanságból megszegik, akkor felelősek az ezzel okozott kárért. Amennyiben a szülők a gyermekük vagyonának kezelése során a kötelességüket a gyermek érdekét súlyosan sértő módon nem teljesítik, akkor a gyámhatóságnak többféle eszköz áll a rendelkezésére, például kötelezheti a szülőket biztosíték adásra, vagy arra, hogy úgy adjanak számot a gyermek vagyonának a kezeléséről, mint a gyám. Dönthet úgy a gyámhatóság, hogy a szülőktől a vagyonkezelést, és a vagyoni ügyekben való képviselői jogot korlátozza vagy megvonja, illetve rendelkezhet úgy is, hogy a gyermek vagyonát a gyámhatóság

⁴ Boros Zsuzsa, Katonáné Pehr Erika, Kőrös András, Makai Katalin, Szeibert Orsolya: Polgári Jog- Családjog: Az új Ptk. magyarázata III/IV. 250. oldal

részére át kell adnia a szülőknek, de az is egy módszer, hogy a gyámhatóság a szülők vagyonkezelését rendszeres felügyelet alá vonja.

4.A gyermek törvényes képviselte

A szülői felügyeletet gyakorló szülők a gyermeküket személyi és vagyoni ügyeiben is képviselhetik. Természetesen abban az esetben, ha a szülőnek nincs vagyonkezelői joga úgy a gyermekének a vagyoni ügyeiben nem járhat el, és őt nem képviselheti.

Nem járhat el a szülő képviselőként olyan jognyilatkozat megtételekor, melyet jogszabály alapján a kiskorú csak személyesen tehet meg.

Amennyiben a szülő és a gyermek között érdekellentét áll fenn, vagy a szülő valamely tényleges akadály - például betegség vagy külföldi munkavégzés miatt nem járhat el- úgy a gyámhatóság a gyermeknek eseti gyámot rendel.

5. Gyámnevezés és a gyámságból való kizárás joga

A szülői felügyeletet gyakorló szülő jogosult közokiratban vagy végintézkedésben a gyermeke számára gyámot megnevezni. Amennyiben a szülők eltérő gyámot neveznek meg, úgy a gyámhivatal dönt arról, hogy a gyámságot a különböző személyek közül végül ki lássa el.

III.A SZÜLŐI FELÜGYELET GYAKORLÁSÁNAK ELVEI

Az első fontos alapelv a szülői felügyelet gyakorlása során, hogy a szülők a szülői felügyeletet egymással együttműködve kötelesek gyakorolni a gyermek megfelelő testi, szellemi és erkölcsi fejlődésének érdekében, melynek során a szülők jogai és kötelezettségei egyenlők.

Az együttműködés részeként nevesíti a Csjk. a szülő tájékoztatási kötelezettségét. Ez egyrészt azt jelenti, hogy a szülői felügyeleti jogot gyakorló szülőnek a különélő szülőt megfelelő időközönként

tájékoztatnia kell a gyermek fejlődéséről, egészségügyi állapotáról, tanulmányairól. A tájékoztatási kötelezettség a szülőknek a gyermek irányába is fennáll, hiszen a szülőknek a gyermeket is tájékoztatni kell az őt érintő döntésekről, és ezáltal biztosítani kell, hogy az ítélőképessége birtokában lévő gyermek véleményt nyilváníthasson, valamint a szüleivel a törvényben meghatározott esetekben együtt, közösen dönthessen.

Az együttműködési kötelezettség érvényesülése azért is fontos, mert annak megsértését a szülői felügyeleti jog rendezése iránti perben a bíróság az értékelési körébe vonhatja. A bírói gyakorlat szerint az együttműködési kötelezettség megsértése csak akkor adhat alapot a szülői felügyelet gyakorlásának megváltoztatására, ha a gyermeket gondozó szülő a szülői felügyeleti jog további együttes gyakorlásától oly módon zárkózik el, amely már sérti a gyermek érdekeit. Amennyiben az elzárkózás nem a gyermek érdekét sértő módon történik akkor nincs helye a szülői felügyelet gyakorlása megváltoztatásának. Ez alapján láthatjuk, hogy a Csjk. a korábbi bírói gyakorlatot emelte törvényi szintre, így intő jelként szolgálhat a szülőnek az, hogy ha az együttműködési kötelezettségét a gyermek érdekét sértő módon megszegi a különélő szülővel szemben, akkor az a jövőben a szülői felügyelet gyakorlásának megváltoztatására is alapul szolgálhat.

A Csjk. alapelveként rögzíti a gyermek véleménynyilvánítási és együttdöntési jogát a szülővel, mely három esetben konkretizálódik.

Az első esetben a Csjk. lehetővé teszi, hogy a 16. életévét betöltött gyermek a szülők lakóhelyét, vagy a szülő által kijelölt más tartózkodási helyet a gyámhatóság jóváhagyásával, de a szülők beleegyezése nélkül elhagyhatja, amennyiben ez az érdekeivel nem ellentétes. Ebben a körben a gyámhatóság csak azt vizsgálhatja, hogy a szülői ház elhagyása nem ellentétes -e a kiskorú gyermek érdekével, de azt már nem, hogy a 16. életévét betöltött gyermek milyen fontos okból kívánja a szülői házat elhagyni, az jelenleg lényegtelen.⁵ Ilyen esetekben a gyámhatóság megvizsgálja akár az érintett felek meghallgatásával vagy környezettanulmány készítésével, hogy a lakhelyelhagyást követően miként lesz biztosított a kiskorú gyermek lakhatása, tartása, törvényes képviselete, és amennyiben ezt megfelelőnek találja, úgy engedélyezi a szülők beleegyezése nélkül is, hogy a kiskorú a családi

⁵ dr. Kőrös András: „Fontolva haladás” – az új Ptk. Családjogi Könyve 6. rész A szülői felügyelet I. és II. fejezet Családi jog 2006. szeptember IV. évfolyam 3. szám 1. oldal

házat elhagyja. Ilyen esetekben amikor a kiskorú lakhelyelhagyását a gyámhatóság jóváhagyja, akkor tájékoztatja a szülőket, hogy a szülői felügyeleti joguk és kötelezettségük továbbra is fennáll a gondozás és a nevelés részjogosítványának a kivételével. Amennyiben azonban nem hagyja jóvá a gyámhatóság a kiskorú lakhelyelhagyását, azonban a kiskorú gyermek a szülői házat már elhagyta, úgy a gyámhatóság kötelezi a gyermeket a visszatérésre, illetve azt a személyt, akinél a gyermek aktuálisan tartózkodik a gyermek kiadására.

A második eset, ahol a gyermek véleménynyilvánítási és együttdöntési joga fennáll az az, hogy a szülők és a gyermek közösen döntenek el, hogy a gyermek milyen életpályára készüljön. Amennyiben ebben a kérdésben a közös szülői felügyeletet gyakorló szülők között, vagy a szülők és a gyermek között vita van, úgy a gyámhatóság dönt. A gyámhatóság az eljárásban meghallgatja a szülőket és a gyermeket, mérlegeli a gyermek képességeit, beszerzi a korábbi iskolai eredményeit, feltérképezi az egészségügyi állapotát, esetlegesen pszichiátriai nevelési tanácsadó véleményt szerez be.

A harmadik eset ahol a gyermek együttdöntési joga szerepet kap, az a gyermek külföldi tartózkodási helyének a kijelölése, melynek meghatározására a szülők egyetértésével, de a gyermek véleményének a figyelembe vételével kerülhet sor. A gyermek tartózkodási helyének megválasztása során a szülők egymással együttműködni kötelesek, és a döntéshozatal során kötelesek a gyermek véleményét is figyelembe venni. Vita esetén a gyámhatóság dönt a kérdésben, és az eljárása során vizsgálja, hogy a gyermek gondozása, nevelése, tartása, törvényes képviselője a kérelemben megjelölt helyen és a megjelölt személy közreműködésével miképp biztosítható, valamint vizsgálja, hogy a különélő szülő a kapcsolattartási jogát miképp tudja majd a jövőben gyakorolni.

Korábban a Csjt. csak arra az esetre tartalmazott iránymutatást, ha a gyermek a szülőjével véglegesen külföldre akart költözni, ebben az esetben a törvény a gyámhatóság jóváhagyását írta elő, még akkor is, ha ebben a kérdésben a szülők között egyetértés volt. A Csjk. ezzel szemben a szülőknek a közös döntését preferálja, és megszünteti a gyámhatósági jóváhagyást, amikor rögzíti a *Ptk. 4:152.§ (5) bekezdésében, hogy a gyermek huzamosabb időn át - így tanulmányok folytatása, munkavállalás vagy más hasonló célból - önállóan vagy egyik szülőjével, mindkét szülő egyetértésével tartózkodhat külföldön. (6) bekezdés a gyermek letelepedése céljából történő külföldre távozáshoz erre vonatkozó szülői engedély szükséges.*

A jelenlegi szabályozás értelmében a gyámhatóságnak akkor van szerepe a gyermek külföldi tartózkodási helyének kijelölése kapcsán, ha vita van a szülők illetve a szülő és a gyermek között. Ebben az esetben amennyiben a felek a gyámhatósági eljárásban egyezséget tudnak kötni a gyermek külföldre történő távozását illetően, úgy a gyámhivatal határozatot hoz e kérdésben, ha viszont nem születik a gyámhatósági eljárásban megegyezés a felek között, akkor a szülői felügyeleti jog gyakorlásának rendezése céljából a felek bírósághoz fordulhatnak.

Az új szabályozás értelmében tehát a másik szülő egyetértése kell a gyermek külföldre való távozásához, és amennyiben az egyik szülő ehhez nem járul hozzá, úgy nincs lehetőség gyámhivatali jóváhagyással a gyermeket gondozó szülőnek a különélő szülő akarata ellenére a gyermeket külföldre vinni. Tehát a Csjk. a szülők megegyezésére törekszik elsősorban, melynek sikertelensége esetén bírósághoz lehet fordulni.

IV.SZÜLŐI FELÜGYELET GYAKORLÁSA A SZÜLŐK MEGÁLLAPODÁSA ALAPJÁN

1. A szülők megegyezése alapján

1.1. peren kívül:

Már a Csjt. is abból indult ki, hogy a szülői felügyeleti jogokat alapesetben a szülők közösen gyakorolják akkor is, ha már nem élnek együtt. Ezt a gondolatot vitte tovább a Csjk. is, hiszen a *4:164.§ (1) bekezdése kimondja, hogy a szülői felügyeletet a szülők - megállapodásuk vagy gyámhatóság vagy bíróság eltérő rendelkezése hiányában - közösen gyakorolják akkor is, ha már nem élnek együtt. A (2) bekezdés rögzíti, hogy a különélő szülőknek a közös szülői felügyelet gyakorlása során biztosítaniuk kell gyermekük kiegyensúlyozott életvitelét.* Ez a gyakorlatban általában akként valósul meg, hogy a szülők vagy nem kérik a bíróságtól a házasságuk felbontását, és vagy külön költöznek, vagy továbbra is egy házban laknak, de a házastársi életközösséget - vagyonközösséget megszakítják, vagy nem voltak házastársak és az élettársi kapcsolatukat szakítják meg. Ilyen esetben

megállapodnak egymással, általában szóban vagy ráutaló magatartással, ritkább esetben ügyvéd előtt, hogy a gyermek kinél lakjon, hogyan történjen a kapcsolattartás, esetlegesen a különélő szülő havonta milyen módon és mértékben járuljon hozzá a gyermek tartásához.

Amennyiben a szülők a kapcsolatuk megszakadását követően is hosszú távon együtt tudnak működni, úgy akár egészen a gyermek nagykorúságáig nem kell bíróságnak vagy gyámhatóságnak „közbe lépnie”. Véleményem szerint ez szolgálja leginkább a gyermek érdekét és a kiegyensúlyozott életvitelét, azonban a tapasztalataim szerint ez ritkán működik problémamentesen hosszú távon. A megváltozott élet és vagyoni viszonyok, új munkahely, esetleg külföldi munkavégzés, új párkapcsolat, új gyermek születése mind- mind hosszútávon buktatója lehet a szülők együttműködésének.

Többször fordult elő, hogy a korábban együttműködni képes szülők között az idő elteltével megromlott a kapcsolat, és egyre inkább nem értették meg egymást, nehezen viselték a másik új élettársát, szorult vagy éppen felfelé ívelő vagyoni helyzetét, külföldi munkavégzés esetén a kapcsolattartás megváltozott lehetőségeit.

Abban az esetben, ha külföldi munkahelyen dolgozott az egyik szülő tipikusan az apa, oly módon, hogy bizonyos időközönként hazajárt, akár kéthetente vagy havonta, és a szülők között az együttműködés már nem volt zökkenőmentes, akkor általános tapasztalataim szerint az anyák féltelme felerősödött attól, hogy az apa esetleg külföldre viszi a gyermeket először egy kisebb, pár órás vagy napos kirándulás, vagy kapcsolattartás céljából, és ez esetlegesen az ő előzetes tudta, és beleegyezése nélkül történhet. Ilyen esetekben, amikor az együttműködés, bizalom már nem működik kellőképpen a felek között, akkor fordulnak bírósághoz. A bíróságtól a szülők korábban a Csjt. szerint kérhették a gyermekelhelyezést, vagy akár a közös szülői felügyelet elrendelését, illetve az ilyen tartalmú egyezségük jóváhagyását is.

Az új Ptk. a gyermekelhelyezés kifejezés helyett immár a szülői felügyeleti jog gyakorlásának a kifejezését használja. A Ptk. továbbra is tág mozgásteret biztosít a szülők számára a szülői felügyelettel kapcsolatban. A jelenlegi szabályozás szerint a különélő szülők a felügyelettel kapcsolatos jogokat és kötelezettségeket egymás között megoszthatják, és megállapodhatnak abban is, hogy a szülői felügyeletet az egyikük gyakorolja. Ez azt jelenti, hogy a szülői felügyeleti jogok

gyakorlását kitevő egyes részjogosítványokat, például vagyonkezelés, törvényes képviselő stb. a szülők egymás közt felosztva gyakorolják, de dönthetnek úgy is, hogy a szülői felügyeletet csak az egyik szülő gyakorolja teljeskörűen, általában az a szülő, akinek a háztartásában a gyermek él, azonban a gyermek sorsát érintő lényeges kérdésekben megmaradt a szülők együttdöntési joga. A gyermek sorsát érintő lényeges kérdés a továbbiakban is a kiskorú gyermek nevének meghatározása, nevének megváltoztatása, a tartózkodási helyének kijelölése, továbbá az iskolájának illetve az életpályájának a megválasztása. Ezekben a kérdésekben a szülőknek akkor is együtt kell dönteni, ha a szülői felügyeleti jogokat csupán az egyik szülő gyakorolja, kivéve, ha a felügyeleti jogát a bíróság megszüntette vagy korlátozta.

A Csjk. többszabályként fekteti le azt a hosszú ideje érvényesülő bírói gyakorlatot, mely szerint a szülők közös felügyeletre irányuló megállapodására utal, ha a gyermek hosszabb ideje háborítatlanul egyikük háztartásában nevelkedik. Ez a szülők hallgatólagos megállapodását, ráutaló magatartását szerződési erővel ruházza fel, vagyis ezt a Csjk. egyfajta peren kívüli egyezségként értékeli.

A szülők peren kívüli megegyezése esetén amennyiben a közös szülői felügyelet körébe tartozó kérdések kapcsán - ide értve a gyermek sorsát érintő lényeges kérdéseket is - vita van a szülők között, és a szülői felügyeleti jogok gyakorlásának a kérdését a bíróság még nem rendezte, úgy e vitában a gyámhatóság jogosult dönteni.

A jelenlegi szabályozás már nem tesz különbséget a szülők között, hogy együtt élő vagy különélő szülőként gyakorolják a közös szülői felügyeletet, hanem akár együtt élő akár különélő szülőként közös szülői felügyeletet gyakorolnak, és valamely kérdésben nem tudnak megállapodni, kivétel a lelkiismereti és vallásszabadság körébe tartozó kérdéseket akkor a gyámhatósághoz fordulhatnak.

1.2. perbeli egyezség

A korábbi szabályozás szerint a szülői felügyeleti jog gyakorlásának kérdésköre összekapcsolódott a gyermek elhelyezésével. Bontóperben vagy gyermekelhelyezési perben a szülők kérelmére vagy a bíróság döntése alapján a gyermeket valamelyik szülőnél helyezték el, és ez esetben a szülői felügyeletet ez a szülő gyakorolta kivéve, ha a szülő kérelmére a bíróság a gyermekelhelyezéssel

egyidejűleg közös szülői felügyeletet rendelt el, illetve a szülőknek a közös szülői felügyeletre vonatkozó egyezségét jóváhagyta. Ha nem döntött a bíróság közös szülői felügyeletről, akkor a különélő szülő szülői felügyeleti joga szünetelt. Abban az esetben, viszont ha a szülők közös szülői felügyelet iránti kérelmet terjesztettek elő, akkor a kérelemben korábban nyilatkozniuk kellett arról, hogy milyen módon kívánnak együttműködni a közös szülői felügyelet gyakorlása során, különös figyelemmel a gondozási, nevelési tevékenység ellátására. 2014. március 15-e előtt tehát a szülői felügyeletről való döntésnek előfeltétele volt, hogy a bíróság a gyermeket az egyik szülőnél elhelyezze. A 2014. március 15-e után indult ügyekben a bíróság már nem helyezi el hivatalosan egyik szülőnél sem a gyermeket, csupán azt határozza meg, hogy a szülői felügyeletet melyik szülő, vagy mindkét szülő gyakorolja. A hatályos jogszabályi rendelkezés a gyermekelhelyezés fogalmát csak abban az esetben ismeri, amikor a gyermek egyik szülőnél sem, hanem harmadik személynél kerül elhelyezésre, viszont erre csak akkor kerülhet sor, ha a szülők a szülői felügyeleti jogukat úgy gyakorolják, hogy ezáltal a gyermek érdekét veszélyeztetik, és van olyan harmadik személy, aki maga is kéri a gyermek nála való elhelyezését. Ilyen esetben a bíróság elsősorban olyan személynél helyezi el a gyermeket, aki a gyermek nevelésében, gondozásában már korábban is részt vett. Ez a személy lehet egy rokon, hozzátartozó, de akár egy volt házas vagy élettárs is, kivételesen a gyermekkel hozzátartozói viszonyban nem álló más személy is.

Amennyiben a szülők közös szülői felügyelet gyakorlásának elrendelését kéri a bíróságtól úgy a bíróság a szülők egyezsége ellenére is vizsgálja, hogy a szülők alkalmasak-e a közös szülői felügyelet gyakorlására, és hogy ez a megállapodás biztosítja-e a gyermek kiegyensúlyozott jövőbeni életvitelét. Amennyiben igen, úgy a bíróság a közös szülői felügyeletről szóló egyezséget jóváhagyja, azonban ilyenkor is rögzíteni kell a gyermek lakóhelyét, hogy az esetlegesen az anya vagy az apa, vagy mindkettejük lakóhelye.

Amennyiben azonban a bíróság úgy találja, hogy a szülők nem alkalmasak a közös szülői felügyelet gyakorlására, mert például nem tudnak egymással együttműködni, vagy pedig ez nem biztosítaná a gyermek kiegyensúlyozott jövőbeni életvitelét, úgy a bíróság a felek megállapodását nem hagyhatja jóvá egyezséggel a gyermek érdekében figyelemmel. Egyre gyakoribb azonban, hogy a szülők megegyeznek a közös szülői felügyelet gyakorlásában és ezen egyezségüket a bíróság is jóváhagyja. Ilyen esetekben nem kell a kapcsolattartásról megegyezniük, azonban ha a szülők mintegy

bebiztosítva magukat, meg kívánnak egyezni a kapcsolattartásról, vagy akár a gyermektartásdíjról is a közös szülői felügyelet gyakorlása mellett, úgy ennek álláspontom szerint semmilyen jogi akadály nincs. Bár a közös szülői felügyelet azt jelenti a gyakorlatban, hogy mindkét szülő többé kevésbé kötetlenül lehet együtt a gyermekkel, és nem kell részletesen szabályozni a kapcsolattartást, és azt sem, hogy a külön élő szülő milyen módon és mértékben járul hozzá a gyermek tartásához, azonban ha mintegy jövőbeli védőhálóként a felek erre nézve is egyezséget kívánnak kötni úgy ezt a szülők megtehetik. ⁶

1.3.A váltott elhelyezés

A közös szülői felügyeletet gyakorló szülők köthetnek olyan megállapodást is, illetve a bíróság is elrendelhet olyan megoldást is, hogy a gyermek felváltva lakik azonos, vagy megközelítőleg azonos időtartamban az anyánál majd az apánál. Ebben az esetben nem kapcsolattartásról van szó, hanem arról, hogy mindkét szülő érdemben azonos időt tölt a gyermekkel, mindketten akkor gondoskodnak a gyermekről, ha az náluk lakik. Ami a váltás időtartamát illeti nincsenek lefektetett szabályok, ezt mindig a felek életviszonyai döntenek el. Előfordulnak napi, kétnapi, havi vagy akár félévi váltások is. A váltott elhelyezés nem magyar találmány, hanem egyes európai országokból átvett lehetőség, minta. A váltott elhelyezés kialakulásához a szülők egyenlőségének igénye vezetett.

Franciaországban például a jogszabályok lehetőséget adnak a bíróságnak arra, hogy elrendelje a váltott elhelyezést egy meghatározott időre, például 6 hónapra, ami mintegy próbaként funkcionál. Ennek az időtartamnak az eltelte után pedig a bíróság vagy fenntartja ezt a váltott megoldást, hogy a gyermek hol az egyik hol a másik szülőnél lakik, amennyiben ez a próbaidő leteltét követően működik, vagy amennyiben a próbaidő leteltét követően a bíróság úgy ítéli meg, hogy a váltott elhelyezés nem szolgálja a kiskorú gyermek érdekét, illetve nem működik zökkenőmentesen, úgy kijelöli az egyik szülő lakóhelyét a gyermek végleges otthonául.

Svédországban is hasonló a jogi szabályozás, azonban itt a váltott elhelyezésnek jogszabályi feltétele a gyermek életkora, azaz 3 év alatti gyermek esetében nem alkalmazzák a váltott elhelyezést. A svéd

⁶ dr. Papp Éva Mária: Amit egyes bíróságok megtesznek, mások meg nem - a szerződési szabadság érvényesülésének problémái a közös szülői felügyelet gyakorlása körében - Családi jog XIII. évfolyam 4. szám (2015. december) 27- 32. oldal

álláspont szerint, ha a gyermek az idejének kevesebb mint 40%-át tölti az egyik szülőnél akkor kiterjesztett kapcsolattartásról, ha pedig valamivel több mint 40%-át tölti az egyik szülőnél akkor váltott elhelyezésről van szó. A váltott elhelyezés egyébként elfogadott joggyakorlat a fenti országokon túl még Németországban, Olaszországban, Hollandiában, Norvégiában, Svájcban, Spanyolországban és Belgiumban is.⁷

Magyarországon a váltott elhelyezésnél kiindulópontként kell tekinteni azt, hogy mindkét szülő alkalmas a gyermeknevelésre, és hajlandó is a gyermeket nevelni, gondozni, vele folyamatosan többlet törődni.

A váltott elhelyezés tapasztalataim szerint nem gyakori Magyarországon, főleg vidéken nem, véleményem szerint idegen jogintézménynek tartják sokan, és az emberek többsége úgy gondolja, hogy ez nem szolgálja a gyermek érdekét, hiszen a gyermek érdeke az állandóság és a biztonságérzetet adó környezet. Több jogalkalmazó szerint azonban az állandóságot nem önmagában kell értékelni, hanem sokkal inkább egyfajta kiszámíthatóságot kellene, hogy jelentsen. Ha ugyanis minden érintett előre tudja, hogy milyen változás várható akkor ez önmagában veszélyt nem hordoz magában, sokkal inkább rugalmasabbá, alkalmazkodóvá teszi a feleket. A gyermek egészséges személyiségfejlődését nem veszélyezteti az, ha az őt szeretettel körülvevő személyek külön-külön háztartásban nevelik, velük megközelítőleg azonos időt tölt, és mindkét környezet biztonságérzetet nyújt a számára.

A váltott elhelyezés természetesen bizonyos életkor (3 év) alatt csak kivételesen alkalmazható, és abban az esetben sem tűnik jó megoldásnak, ha a szülők egymástól nagyobb távolságra laknak.

Mielőtt azonban a váltott elhelyezésről döntene a bíróság, úgy előtte mindenképp szükséges a feleket és az ítélőképessége birtokában lévő gyermeket is meghallgatnia. A Nagykanizsai Járásbíróság gyakorlatában többször előfordult már, hogy a szülők megegyezése alapján a bíróság váltott elhelyezést rendelt el. Általánosságban az a gyakorlat, hogy ilyenkor egy hetet az anyánál és egy hetet az apánál tölt a gyermek.

⁷ dr. Szeibert Orsolya: Együtt a házasság felbontása után is? A közös szülői felügyelet és a váltott elhelyezés európai tendenciái - Családi jog X. évfolyam 4. szám (2012. december) 1-11. oldal

Az általam vizsgált perben az 5. osztályos kislány a bíró azon kérdésére „Mit szólnál, ha anyánál és apánál is lakhatnál, egyszer az egyiknél, egyszer a másikinál?” A kislány válasza: „Ezt már a nyáron kipróbáltuk, és nekem nagyon tetszett, mindenhol jól éreztem magam, megvoltak a játékaim, és mire elkezdett anya hiányozni, akkor már mehettem is vissza hozzá, majd mikor anyánál voltam egy hétig, és apa kezdett el hiányozni, akkor már mehettem is apához.”

Francia mintára a magyar joggyakorlatban is előfordul, hogy a felek úgymond próbaidőre kipróbálják a váltott elhelyezést, akár a perindítást megelőzően is a szülők ezirányú megállapodása alapján, de akár a per során is lehet erre lehetőség. A per során ez megoldható úgy is, hogy a felek ideiglenesen, úgymond hat hónapra megállapodnak a váltott elhelyezésben a per jogerős befejezéséig, majd közösen kérik a per szünetelését, és a per hat hónapi szünetelése alatt kiderül, hogy a gyakorlatban mennyire működik ez a váltott elhelyezés. Amennyiben működik, úgy nem is szükséges kérniük a szülői felügyeleti jog gyakorlása iránt indított per folytatását, hiszen ha bíznak abban, hogy a váltott elhelyezés nem csupán hat hónapig volt működőképes, akkor a hat hónapi szünetelés folytán megszűnt per után a gyakorlatban is működni fog a váltott elhelyezés. Amennyiben azonban a váltott elhelyezés nem volt működőképes, vagy eltérő időtartamban szeretnék a váltott elhelyezést, úgy kérhetik a per folytatását, és nincs semmilyen jogi akadálya, hogy a perben a korábbi egyezségüket módosítsák. Álláspontom szerint a gyermek mindenekfelett álló érdekét leginkább az szolgálja, ha a szülők meg tudnak állapodni a szülői felügyelet gyakorlását illetően, és ha szükséges akkor közvetítői eljárást is igénybe vehetnek szintén a peres eljárás felfüggesztése mellett.

Természetesen a szülők megállapodhatnak a bíróság előtt abban is, hogy a szülői felügyelettel kapcsolatos jogokat és kötelezettségeket csupán az egyikük gyakorolja. Ilyen esetben is a bíróságnak az egyezség jóváhagyása előtt meg kell hallgatnia a feleket és amennyiben szükségesnek látja a bíróság meghallgathatja az ítézőképessége birtokában lévő gyermeket is. Amikor a bíróság a szülői felügyeleti jog teljes körű gyakorlását az egyik szülőnek adja, úgy a másik szülő a felügyeleti jogokat nem gyakorolhatja, azonban a gyermek sorsát érintő lényeges kérdésekben együttdöntési joga van. A Csjk. tehát akként finomította a Csjt. korábbi szabályát, hogy a különélő szülő szülői felügyeleti joga nem szünetel, hanem csak nem gyakorolhatja azt a gyermek sorsát érintő lényeges kérdések kivételével.

V.A SZÜLŐI FELÜGYELET RENDEZÉSE A BÍRÓSÁG DÖNTÉSE ALAPJÁN

A Ptk. 4:167.§ (1) bekezdése szerint a különélő szülők megállapodásának hiányában - kérelemre, vagy a gyermek érdekében hivatalból - a bíróság dönt arról, hogy a szülői felügyeletet melyik szülő gyakorolja.

(2) bekezdés szerint a bíróság a döntés során azt mérlegeli, hogy a gyermek testi, szellemi és erkölcsi fejlődése miként biztosítható a legkedvezőbben.

Az ilyen jellegű perek lefolytatása során a bíróságnak mindkét szülőt meg kell hallgatnia az elháríthatatlan esetét kivéve. Indokolt esetben, vagy ha azt a gyermek maga kéri, akkor közvetlenül vagy szakértő útján a bíróságnak meg kell hallgatnia a gyermeket is. Ha a gyermek a 14. életévét betöltötte, akkor a szülői felügyelettel kapcsolatban döntés csak az ő egyetértésével hozható, kivéve, ha a gyermek választása a fejlődését veszélyezteti.

Ahhoz, hogy a bíróság ebben a fontos kérdésben megalapozott döntést tudjon hozni, széles körű bizonyítás lefolytatására (a felek meghallgatására, a gyermek véleményének megismerésére, tanúk meghallgatására, környezettanulmányra, szakvélemény beszerzésére) van szükség. Az így beszerzett bizonyítékok alapján van csak abban a helyzetben a bíróság, hogy megítélhesse, hogy melyik szülőnél biztosított legkedvezőbben a gyermek testi, lelki, erkölcsi fejlődése.

A bíróságok részére az új Ptk. 2014. március 15-ei hatályba lépéséig a gyermekelhelyezésnél irányadó szempontokat a Legfelsőbb Bíróság 17. számú irányelve határozta meg, illetve adott eligazítást, hogy mely szempontokat kell a bíróságnak vizsgálnia a gyermek elhelyezése során. A KÚRIA azonban az 1/2014. számú PJE. határozatában az új Ptk. eltérő fogalomrendszere miatt az irányelvet meghaladottnak nyilvánította, tehát az a továbbiakban már nem alkalmazható.⁸ Álláspontom szerint azonban a 17-es számú irányelvben foglalt elvek, például a gyermek érdekének elsődlegessége, a szülők alkalmasságának vizsgálata, érzelmi kötődés, testvérkapcsolat stb. változatlanul irányadóak. Egyrészt azért, mert egyenlőre nem született az irányelv helyettesítésére szolgáló új iránymutatás,

⁸ dr. Visontai-Szabó Katalin: A bizonyítás szempontjai és nehézségei a szülői felügyelet rendezésére irányuló perekben - Családi jog XIII. évfolyam 1. szám (2015. március) 24-25. oldal

másrészt azért, mert a 17-es számú irányelv több mint 50 évig megbízhatóan szolgálta a gyermek érdekeinek érvényesülését, és az irányelv általános érvényű iránymutatásai a jogszabályi környezet megváltozására tekintet nélkül segítségül hívhatók a szülői felügyelet gyakorlásának a bírósági rendezése során is. Nehéz helyzetben van a bíróság, mikor a külön élő szülők nem tudnak megállapodni a szülői felügyelet gyakorlásáról, hiszen ilyenkor mindkét szülő azt várja, hogy a bíróság őket jogosítsa fel a szülői felügyeleti jogok gyakorlására, és azt várják a bíróságtól, hogy minden gyermeket érintő körülményt tárjon fel, mérlegeljen, és ezt a lehető legrövidebb idő alatt tegye meg.

Az irányelv kiiktatása és az új szabályozás ellenére a gyermekelhelyezés elsődleges szempontja továbbra is a gyermek mindenek felett álló érdeke. Ez a szempont, ami mindvégig érvényesül a per során, és ennek fényében kell vizsgálnia a bíróságnak az alábbi szempontokat is. Nevezetesen:

- a szülők illetve a gyermek lakás és életkörülményei,
- a szülő nevelésre való alkalmassága, nevelési képessége,
- az állandóság,
- gyermek érzelmi kötődése,
- a gyermek kívánsága,
- a testvérkapcsolatok,
- szülők magatartása.

1.A szülők illetve a gyermek lakás és életkörülményei

Bár alapvetően nem döntő körülmény a szülők vagyoni helyzete, azonban a bizonyítási eljárás során vizsgálni kell a szülők anyagi, és elsősorban a lakáshelyzetének alakulását, különösen abból a szempontból, hogy a gyermek gondozása, nevelése, egészségügyi ellátottsága melyik szülő környezetében biztosított jobban.⁹ Nyilvánvaló, hogy nem elhanyagolható szempont, hogy a szülőnek milyen körülmények között kell felnevelnie a gyermeket, hogy hol kell laknia, hogy az anyagi körülményei milyen lakáskörülményeket biztosít saját maga és a gyermeke részére. A bíróság a gyermek lakhatásának megismerése céljából megkeresheti a szülő lakóhelye szerinti önkormányzatot környezettanulmány készítése végett, melyből kiderülhet a szülő rendezett vagy rendezetlen

⁹dr. Visontai-Szabó Katalin: A bizonyítás szempontjai és nehézségei a szülői felügyelet rendezésére irányuló perekben - Családi jog XIII. évfolyam1. szám (2015. március) 25. oldal

életmódja. Az, hogy megfelelőek -e a lakáskörülmények, van - e a gyermeknek külön szobája, és hogy a lakás, vagy ház komfort fokozata megfelel -e a gyermek igényeinek, és nem veszélyezteteti -e a fejlődését. Önmagában nem döntő körülmény a szülők vagyoni helyzetének különbsége, hiszen ha az egyik szülő bár szerényebben, de rendezett és megfelelő körülmények között tudja biztosítani a gyermekről való gondoskodást, és a nevelést, akkor csak azért mivel a másik szülő jobb anyagi helyzetben van, az még önmagában nem döntheti el a szülői felügyelet gyakorlásának a kérdését. Azonban ha a szülő olyan vagyoni körülmények között él, melyek alapján még önmagát is csak nehézkesen tudja eltartani, és a lakhatási körülményei számára is hátrányosak, akkor nyilvánvalóan, hogy az anyagi szempontok szerint a mérleg a másik, az esetlegesen jobb anyagi körülmények közt élő szülő felé billen.

2.A szülő nevelésre való alkalmassága, nevelési képessége

Ennek keretében a szülők személyiségét, életvezetését, erkölcsi tulajdonságaikat kell feltárni, melyhez célszerű pszichológus szakértő bevonása.¹⁰ Arra, hogy a szakértő bevonására a per során mikor kerüljön sor, arra nézve eltérő a bírósági gyakorlat. A többségi álláspont az, hogy előbb lefolytatják a bizonyítási eljárást, azaz meghallgatják a feleket, a tanúkat, beszerzik a környezettanulmányt, óvodai, iskolai véleményt, és ezt követően, szinte a per legvégén kerül sor a szakértő kirendelésére. Vannak azonban, akik a fenti bizonyítási eljárásokkal párhuzamosan rendelik ki a szakértőt, elsősorban a per meggyorsítása érdekében. A többség azzal indokolja, hogy a per szinte legvégén rendeli ki a szakértőt, hogy a szakértő részére a korábban beszerzett bizonyítékok, felek, tanúk meghallgatása, környezetvélemény és az oktatási intézmény véleménye úgymond támpontként szolgáljon.

A szakértői vizsgálat célja a gyermek érdekének pszichológiai meghatározása, amely magában foglalja a szülők nevelési alkalmasságát, és a gyermek érzelmi kötődésének megállapítását is.

¹⁰ dr. Visontai-Szabó Katalin: A bizonyítás szempontjai és nehézségei a szülői felügyelet rendezésére irányuló perekben - Családi jog XIII. évfolyam 1. szám (2015. március) 25. oldal

A bíróságok általában az alábbi kérdéseket teszik fel az igazságügyi pszichológus szakértőnek:

- alkalmas vagy alkalmatlan - e valamelyik vagy mindkét szülő a gyermek vagy gyermekek nevelésére?
- melyik szülő alkalmasabb pszichológiai szempontból a gyermek nevelésére?
- befolyásolják -e a szülő meg nem engedett eszközökkel a gyermeket egymás ellen?
- melyik szülőhöz kötődik a gyermek erősebb érzellemmel?
- milyen a testvérek kapcsolata egymáshoz?
- szétválasztásuk pszichológiai szempontból lehetséges-e, indokolt-e?
- milyen a gyermekek fejlettségi szintje?
- esetlegesen az élettárs jelenlétekor az élettárshoz fűződő érzelmi viszonya milyen a gyermeknek?
- az esetleges magatartási problémái a gyermeknek milyen okokra vezethetők vissza?¹¹

A szakértői vizsgálatot általában a kiskorú gyermek vizsgálatával szokták kezdeni a szakértők, mivel figyelembe veszik a gyermeknek a pszichés és a fizikai teherbíró képességét. Azonban a szülők nevelési alkalmasságának és a gyermek hozzájuk való kötődésének a megállapítása feltételezi a gyermek és a szülő vizsgálatát, a kettejük közötti kapcsolat sajátosságának a feltárását is. Ezért különösen fontos lehet, hogy a vizsgálat előtt a gyermek mindkét szülőjével találkozzék. Ez lehetővé teszi, hogy a szakértő megvizsgálja a gyermek mindkét szülőjével való kapcsolatát, illetve a szülők egymáshoz való viszonyulását, reakciójukat is. Bár a gyermeket általában elsőként, és a szülők jelenléte nélkül vizsgálja meg a szakértő, ennek során különböző tesztek alkalmazását, de ezeket a teszteket kisebb szünetek beiktatásával végzi, és ezen szünetek alkalmával van lehetőség arra, hogy a gyermek mindkét szülőjével, akár a folyosón találkozzon, és így a szakértő könnyen megfigyelheti az egymáshoz való kapcsolatukat a feleknek. Elfogult szakértői véleményt eredményezhet az, ha a szakértői vizsgálat során a szakértő akként folytatja le a kiskorú gyermek vizsgálatát, hogy úgymond a gyermek megnyugtatóra a helyiségben valamelyik szülője is jelen van, hiszen a gyermek tudat alatt mindig az aktuálisan jelen lévő személy elvárásaihoz próbál igazodni a véleményével és a választásaival. Az is beszédesebb lehet a szakértő részére, hogyha egy már vizsgálható korú, 3 évesnél

¹¹ dr. Grád András- dr. Mede Lilla - dr. Jánoskúti Gyöngyvér - dr. Kőrös András: Az igazságügyi pszichológus szakvélemény szerepe a gyermekelhelyezési perekben- Családi jog VIII. évfolyam 1. szám (2010. március) 14. oldal

idősebb gyermek nem tud a gondozó szülő nélkül egy órát sem eltölteni kettesben a szakértővel, ugyanis többnyire ez megkérdőjelezi a szülő nevelési alkalmasságát.¹²

A szakértői vizsgálatnak csak egy része a tematikus kikérdezés, ezentúl a szakértők személyiségteszteket is alkalmaznak.

A szülők vonatkozásában a kikérdezés tematikájának a főbb pontjai az életközösség létrejöttének története, a gyermek tervezése, a család életének szervezése, a szülők részvétele a gondozásban, nevelési elvek, az együttélés során kialakuló problémák, az azokra való megoldások vagy kísérletek, a rokoni és a környező szociális kapcsolathálózat, a fő kifogások a társsal szemben, egymás nevelési alkalmasságának megítélése és annak indokolása.¹³

Sokszor a szakértői vizsgálaton már nyilvánvalóvá válik az úgynevezett elidegenítő szindróma, mely egyébként a nevelési alkalmasságot megkérdőjelező magatartás. Ez alatt értjük például amikor az egyik szülő a gyermek füle hallatára a másik szülőt negatívan minősíti egy harmadik személynek, vagy akár a szakértőnek. Ez a viselkedés természetesen gátolja a gyermek és a másik szülő kapcsolatának pozitív alakulását, és komoly érzelmi sérülések forrása lehet, hiszen a gyermek a külön élő szülőhöz való viszonyulásában az őt gondozó szülő elvárásaihoz próbál meg igazodni, ismeri az őt gondozó szülő elvárásait és ennek megfelelően is próbál cselekedni, akár annak ellenére is, hogy ez benne feszültséget, szorongást kelt.¹⁴

A szakértői véleményben a szülők nevelési alkalmasságának szintjét is meg kell határozni, amely ennek megfelelően négyféle lehet, átlagos, átlagosnál jobb, átlagosnál gyengébb, vagy alkalmatlan. Nevelési alkalmatlanság akkor állapítható meg, ha a szülői személyiség vizsgálata súlyos devianciák jelenlétére utal, vagy ha a gyermek személyiségében súlyos fejlődési zavarok, speciális indokú traumatizáció vagy veszélyeztetettség adategyüttese jelenik meg, és ez kapcsolatba hozható a

¹² dr. Grád András- dr. Mede Lilla - dr. Jánoskúti Gyöngyvér - dr. Körös András: Az igazságügyi pszichológus szakvélemény szerepe a gyermekelhelyezési perekben- Családi jog VIII. évfolyam 1. szám (2010. március) 16. oldal

¹³ dr. Grád András- dr. Mede Lilla - dr. Jánoskúti Gyöngyvér - dr. Körös András: Az igazságügyi pszichológus szakvélemény szerepe a gyermekelhelyezési perekben- Családi jog VIII. évfolyam 1. szám (2010. március) 17. oldal

¹⁴ dr. Grád András- dr. Mede Lilla - dr. Jánoskúti Gyöngyvér - dr. Körös András: Az igazságügyi pszichológus szakvélemény szerepe a gyermekelhelyezési perekben- Családi jog VIII. évfolyam 1. szám (2010. március) 17. oldal

kérdéses szülői magatartással, illetve ha a szülő korábban a gyermek sérelmére bűncselekményt követett el.¹⁵

Abban a leggyakoribb esetben, ha mindkét szülő egyaránt alkalmas a gyermek nevelésére az érzelmi kötődés alapján dönthető el a kérdés. Jelenleg a gyakorlat már egyenlő esélyeket biztosít az apa és az anya számára. Korábban azonban gyakran előfordult, hogy a bíróságok automatikusan az anyánál helyezték el a gyermeket, hiszen széles körben elterjedt volt az a nézet, hogy az anyák lényegesen alkalmasabbak a gyermek nevelésére és a háztartás vezetésére, mint az apák. A 60-as években alaptétel volt, hogy az apa csak akkor igényelhetette sikerrel a gyermek nála való elhelyezését, ha a gyermek kellő gondozását biztosítani tudta, vagy ha újabb házasságot kötött, vagy a szüleivel vagy esetleg egyéb rokonaival lakott együtt, és a családja nő tagjai vállalták a gyermek gondozását. A háztartást nem vezető, magányosan élő férfit nem tartották képesnek a gyermek nevelésére, gondozására.¹⁶

Ma már a nevelési alkalmasság vizsgálatánál a gyermek neme és életkora önmagában nem döntő tényező, mint korábban, azonban figyelemmel kell lenni a döntéshozatal során arra a tényre is, hogy nem szerencsés egy csecsemő és bölcsődés korú gyermek anyától való elszakítása, főleg úgy nem, hogy az anya a személyiségjegyei alapján alkalmas a gyermek nevelésére.

Megfelelő súllyal kell értékelni továbbá a kereső tevékenységet folytató szülő javára a gyermek foglalkozásával eltöltött időt, ugyanakkor nem szabad túlértékelni a háztartásbeli szülő vonatkozásában azt a tényt, hogy a gyermekkel ténylegesen több időt tölt, hiszen nem az eltöltött idő függvénye dönti el, hogy ki vállal a gyermek nevelésében, gondozásában nagyobb szerepet, illetve ki alkalmasabb a személyiségjegyei alapján a gyermek nevelésére, valamint, hogy kihez kötődik érzelmileg jobban a gyermek.

Kivételes esetben felmerülhet, hogy a szülők nevelési képességét valamilyen betegség korlátozza, például mentális zavar, vagy pszichiátriai megbetegedés, súlyos stroke vagy daganatos betegség. Ilyen esetben orvosszakértő bevonására is szükség van, ugyanis, ha a szülő olyan betegségben szenved,

¹⁵ dr. Grád András- dr. Mede Lilla - dr. Jánoskúti Gyöngyvér - dr. Körös András: Az igazságügyi pszichológus szakvélemény szerepe a gyermekelhelyezési perekben- Családi jog VIII. évfolyam 1. szám (2010. március) 19. oldal

¹⁶dr. Visontai-Szabó Katalin: A bizonyítás szempontjai és nehézségei a szülői felügyelet rendezésére irányuló perekben - Családi jog XIII. évfolyam1. szám (2015. március) 26. oldal

amelynek következtében saját maga ellátására sem képes, akkor természetesen nem lehet alkalmas a gyermek nevelésére, gondozására sem.

Az ilyen helyzeteket minden esetben egyedileg kell elbírálni, mert egy jól kordában tartott, rendszeresen ellenőrzött kezelt betegség egyáltalán nem lehet gátja a szülői felügyelet gyakorlásának. Vannak azonban bizonyos pszichiátriai megbetegedések, amelyekre szívesen hivatkoznak a szülők annak érdekében, hogy bebizonyítsák a másik fél alkalmatlanságát. Ilyen például a szenvedélybetegségek, hangulatzavarok, skizofrénia, paranoia, személyiségzavarok, depresszió. Főleg az apák hivatkoznak rá előszeretettel, hogy az anya szülés utáni depresszióban szenved, vagy szenvedett. Ilyenkor a bíróságnak mérlegelnie kell azt, hogy az a szülő alkalmasabb -e a gyermek nevelésére, aki ugyan nehézségekkel, akár folyamatos gyógykezelés mellett, de odaadón tudja nevelni a gyermekét, vagy az, aki mindent elkövet annak érdekében, hogy a másikat úgymond befeketítse, felnagyítsa az egészségügyi problémáit.¹⁷

3.Az állandóság

A Legfelsőbb Bíróság a 17. számú irányelvében már korábban kifejtette, hogy a gyermek egészséges személyiségfejlődését az segíti elő, ha megszokott környezetben, őt szeretettel körülvevő személyek gondozásában nevelkedhet. A gyermek számára biztonságérzetet nyújt a megfelelő környezet állandósága, azonban a környezetváltozás, az elhelyezés váltogatása szorongást, félelemérzetet kelthet benne.

Ma már a bíróságok csupán indokolt mértékben veszik figyelembe az állandóság követelményét, annál is inkább, mert álláspontom szerint ennek csak nagyon kicsi gyermek - 3-5- év alatti gyermek - esetében van jelentősége kiemelkedő súllyal. A nagyobb gyermekek kimondottan élvezik, vagy élvezhetik a változatosságot, ha a kisebb korban kialakult kötődési mintáik jól működnek, és az anyával kialakult az úgynevezett „ősbizalom”, akkor könnyebben tudnak reagálni a környezetük változásaira is. Ez segíti az alkalmazkodási képességüket is. Ma már elfogadottá vált az a nézet, hogy a gyermek részére nem annyira a környezet, hanem inkább az őt gondozó személy állandósága a

¹⁷dr. Visontai-Szabó Katalin: A bizonyítás szempontjai és nehézségei a szülői felügyelet rendezésére irányuló perekben - Családi jog XIII. évfolyam1. szám (2015. március) 27. oldal

meghatározó, ez az, ami befolyásolja a gyermek biztonságérzetét.¹⁸ A gyakorlatban az az általános, hogy a gyermek annál a szülőnél került elhelyezésre, illetve az a szülő kapta a szülői felügyeleti jogok gyakorlásának jogát, akinél a gyermek a per megindulása előtt is lakott. Azonban a bírósági gyakorlat szerint az állandóság nem vehető figyelembe annak a szülőnek a javára, aki azt az önkényes, erőszakos magatartásával, a másik szülőnek a gyermek életéből való kirekesztés szándékával teremtette meg. Súlyosan esik a szülő terhére, ha szembeszegülve a bírósági ítélettel különböző eszközökkel és indokokkal újabb perek ismételt indításával akarja megakadályozni, hogy a gyermek a másik szülő gondozásába kerüljön, abban bízva, hogy a gyermek végül nála marad.

4.A gyermek érzelmi kötődése

Ha a szakértői vélemény alapján mindkét szülő egyaránt alkalmas a gyermek nevelésére, akkor a szülő és a gyermek között kialakult érzelmi kötődésnek van a legmeghatározóbb szerepe. Ennek megállapítása azonban mindenképp a pszichológus szakértő feladatkörébe tartozik. A szakértők a gyermek érzelmi kötődésének vizsgálatakor általában közvetett kérdéseket alkalmaznak annak érdekében, hogy kiiktassák az esetleges szülői befolyásolást. Gyakori kérdés a gyermek felé például, *ha nyerne a lottón kivel osztaná meg a nyereményét?, kivel utazna szívesen egy távoli országba?, mit kívánná egy aranyhaltól?* Természetesen közvetlen kérdéseket is fel lehet tenni, azonban célszerű azt a kérdést elkerülni a gyermek felé, hogy *„kit szeretsz jobban, apát vagy anyát?”*, mert ilyen kérdésnél könnyen előfordulhat, hogy az egyik szülő akár tudatosan vagy tudat alatt felkészítette a gyermeket a helyes válaszra. Azzal, hogy körültekintő képet kapjunk a gyermek érzelmi kötődését illetően és kizárjuk a befolyásolás lehetőségét célszerűbb lehet olyan kérdéseket feltenni, amely a gyermek mindennapi életére utal, például *ki megy érted az iskolába?, ki visz el az óvodába?, ki szokta elkészíteni a vacsorát?, kivel szoktál játszani?, mit szoktatok apával, anyával csinálni?*

5.A testvércapcsolatok

Amennyiben a családban több gyermek van, akkor vizsgálni kell a gyermekek egymáshoz való testvércapcsolatát is, hiszen abban az esetben, ha a gyermekek között jó testvéri kapcsolat van,

¹⁸ dr. Visontai-Szabó Katalin: A bizonyítás szempontjai és nehézségei a szülői felügyelet rendezésére irányuló perekben - Családi jog XIII. évfolyam 1. szám (2015. március) 28. oldal

segítik, szeretik egymást, a kisebb példaképének tartja a nagyobbat, akkor érdemes a testvéreket úgymond együtt tartani, és nem okozni nekik lelki törést még azzal is, hogy nemcsak az egyik szülőjüket, hanem esetleg a szeretett testvérüket is elveszítsék a mindennapi életükből.¹⁹ A testvéreket ezért csak indokolt esetben szabad egymástól elválasztani, és ebben nem lehet szempont a gazdaságosság, vagy akár a nem szerinti megosztás, ami korábban oly gyakori volt. Az 50-es 60-as években kézenfekvő megoldásnak tűnt, hogy a szülők válása esetén a fiúgyermek az apával, míg a lánygyermek az anyával maradt, azonban a testvérek szétválasztása napjainkban csak akkor lehet indokolt, ha a testvérek között nem alakult ki szoros kötődés, és egyértelmű, hogy az egyik gyermek az apához a másik pedig az anyához kötődik jobban, de ez minden esetben szakértői kérdés.

6.A szülők magatartása

Korábban az a szülő, aki vétkes volt a házasság megromlásában elveszíthette a gyermekét is. Mára azonban a házassági hűséget sértő magatartás csak akkor értékelhető a szülői felügyelet rendezése iránti perben, ha az a családdal szembeni felelőtlenséget, önzést, közömbösséget juttatja kifejezésre. Ennek ellenére nagyon gyakran hivatkoznak a felek erre, hiszen a vétlen fél minden esetben sértve, megbántva érzi magát, amit a per során nem képes, és nem is akar eltitkolni. Ilyenkor a helyes értékelés érdekében minden esetben vizsgálni kell a másik házastárs magatartását is, mert lehet, hogy ez vezetett el a hűtlenséghez, azaz a másik fél idézte elő a házasság megromlását, a házastársa eltávozását, eltávolodását.²⁰

VI.A GYERMEK MEGHALLGATÁSA

A Gyermekek Jogairól Szóló Egyezmény 12. cikke előírja a részes államoknak, így Magyarországnak is, hogy biztosítani kell az ítélőképessége birtokában lévő gyermek számára a véleménynyilvánítás jogát az őt érintő kérdésekben, és a véleményét figyelembe is kell venni. A gyermek meghallgatására akkor kerül sor, ha a felek ezt indítványozzák, vagy a bíróság ezt indokoltnak tartja, vagy a gyermek maga is kéri. Az ítélőképessége birtokában lévő gyermek fogalmát a Gyer. rendezi, mely *szerint ítélőképes*

¹⁹ dr. Visontai-Szabó Katalin: A bizonyítás szempontjai és nehézségei a szülői felügyelet rendezésére irányuló perekben - Családi jog XIII. évfolyam1. szám (2015. március) 28. oldal

²⁰ dr. Visontai-Szabó Katalin: A bizonyítás szempontjai és nehézségei a szülői felügyelet rendezésére irányuló perekben - Családi jog XIII. évfolyam1. szám (2015. március) 29. oldal

gyermek az a kiskorú, aki meghallgatása során életkorának és értelmi, érzelmi fejlettségének megfelelően képes az őt érintő tények és döntések lényegi tartamát megérteni, várható következményeit belátni. A bíróságnak mindenekelőtt azt kell eldönteni, hogy a gyermek ítélőképessége birtokában van -e, befolyástól mentes vélemény várható -e tőle, illetve hogy előreláthatólag mennyire lesz számára megterhelő a meghallgatás. Mindezekről elsősorban a gyermek életkora, és a szülők nyilatkozata alapján tájékozódhat. A Kúria 2318/2011. számú polgári elvi határozata szerint a gyermek ítélőképességének meghatározása nem szakkérdés, ebben a bíróság megnyugtatóan állást tud foglalni, ezért ennek meghatározása érdekében nem szükséges szakértő kirendelése. A gyermeket a bíróság vagy közvetlenül, vagy szakértő útján hallgatja meg. A választás lehetősége itt a perbírón áll, hiszen ő dönti el, hogy álláspontja szerint hogyan célszerűbb a gyermeket meghallgatni, szakértő útján, vagy pedig saját maga hallgatja meg a gyermeket.²¹ Az általánosan elfogadott gyakorlat az országban, hogy a 14. életévét betöltött gyermeket szinte minden esetben közvetlenül hallgatja meg a bíróság, azonban természetesen ez alól is van kivétel. 14 év alatti gyermek meghallgatását a bírák döntő többsége közvetve, szakértő útján hallgatja meg, de sok esetben fordul elő, hogy 10-12 éves gyermekek közvetlen meghallgatásáról dönt a bíró. Ilyen esetben a bírák nem a gyermek életkorára vannak figyelemmel a döntésnél, hanem elsősorban a gyermek érettségére, melyről tájékoztatást kaphatnak akár a felek nyilatkozatai, vagy az iskolai vélemények alapján. Akármilyen módon is történik a gyermek meghallgatása, arra kell összpontosítani, hogy lehetőleg egy jó hangulatú, befolyásolástól és feszültségtől mentes beszélgetés, ne pedig egy vallatás vagy kihallgatás legyen. Könnyen belátható, hogy a gyermek számára a bírósági tárgyaló légköre, a hivatalos eljárás, a szülők jelenléte jelentős megterhelést jelent, ezért a bíróságnak lehetősége van arra is, hogy a gyermeket a szülők távollétében hallgassa meg, így feltehető, hogy őszintébb, befolyásolástól mentesebb nyilatkozatot tesz. Általában a bírák, amikor kiskorú gyermeket közvetlenül hallgatnak meg, igénybe veszik azt a lehetőséget, hogy lehetőség szerint a szülők távollétében, négy szemközt hallgassák meg a gyermeket. Bár a gyermek meghallgatásakor a peres felek jogi képviselői jelen lehetnek, azonban a legtöbb jogi képviselő ilyenkor az általa képviselt szülővel együtt elhagyja a tárgyalótermet. Bevett eszköz a bíráknál, hogy amennyiben 14 év alatti gyermeket hallgatnak meg közvetlenül, akkor a fesztelenebb légkör megteremtése érdekében lehetővé teszik a gyermek részére, hogy egymáshoz közel üljenek, akár azzal is, hogy a bíró felülteti

²¹ dr. Visontai-Szabó Katalin: A bizonyítás szempontjai és nehézségei a szülői felügyelet rendezésére irányuló perekben - Családi jog XIII. évfolyam 1. szám (2015. március) 31. oldal

a pulpitusra maga mellé a székre a gyermeket, és ezáltal csökkenti a kettejük közt levő távolságot. A megfelelő légkör azonban nemcsak a külsőségeken múlik, hiszen kiemelkedő jelentősége van annak is, hogy a bíró miként irányítja a beszélgetést. Bár a bírának általában nincs pszichológusi végzettségük, azonban véleményem szerint nem szükséges ehhez pszichológiai végzettség, hogy egy bíró el tudjon beszélgetni egy gyermekkel, különösen akkor, ha egyébként ő maga is szülő.²² A bíró nem feltétlenül direkt kérdéseket fog nekiszegezni a gyermeknek, azaz, hogy kit szeret jobban, vagy kivel szeretne élni, hanem úgynevezett rávezető kérdésekkel felméri a gyermeknek a szülőkkel való kapcsolatát, az egymáshoz való viszonyukat, a gyermek napi szükségleteit mind fizikai, mind pedig mentális téren. A gyermek nyilatkozatát a saját szövegkörnyezetében a per egyéb adataival összefüggésben kell a bíróságnak értékelnie. Ugyanakkor egyértelmű, hogy a 14. életévét betöltött gyermek vonatkozásában döntés csak az ő egyetértésével hozható. Itt viszont mindenképp mérlegelni kell, hogy a gyermek döntése nem veszélyezteti -e a fejlődését. Amennyiben ugyanis a gyermek döntése nem szolgálja az érdekét, úgy a bíróság a gyermek véleményét nem veheti alapul a döntéshozatala során, és ezért ilyen esetben is a bíróságnak széleskörű bizonyítást kell lefolytatnia avégett, hogy a gyermek döntése megfelel -e az ő érdekeinek. Például vizsgálni kell azt, hogy a gyermek annál a szülőnél, akinél tartózkodik esetleg jogellenesen van-e, és ha igen akkor erre miért került sor. A gyermek fejlődését veszélyeztető körülmény például, amikor a gyermek döntését olyan tényezők befolyásolják, mint például az egyik szülő kedvezőbb anyagi körülményei, vagy a korlátok nélküli kicsapongó életvitelt eltűrő hozzáállása. Ilyen esetben a bírónak az ítélethozatalkor szükséges részletességgel meg kell indokolnia azt, hogy a 14. életévét betöltött gyermek véleményét miért nem vette figyelembe. Amennyiben azonban ilyen körülmények nem állnak fenn, akkor helytelenül jár el a bíróság, hogyha a 14. életévét betöltött gyermek véleményét figyelmen kívül hagyja, és az ő döntésével szembehelyezkedik.

²² dr. Visontai-Szabó Katalin: A bizonyítás szempontjai és nehézségei a szülői felügyelet rendezésére irányuló perekben - Családi jog XIII. évfolyam1. szám (2015. március) 32. oldal

VII.BIZONYÍTÁSI ESZKÖZÖK A SZÜLŐI FELÜGYELET RENDEZÉSE IRÁNTI PERBEN

Ezekben a perekben általában ugyanazokat a bizonyítási eszközöket használják, mint más perekben, azaz a felek előadása, a gyermek meghallgatása, tanúvallomások, leggyakrabban a gyermekkel foglalkozó szakemberek, háziorvos, óvónő, pedagógus illetve családtagok, barátok, szomszédok nyilatkozatai jöhetnek szóba. Kiemelkedő jelentősége van a pszichológus szakértői véleménynek és a környezettanulmánynak. Nem ritka, hogy a felek okirati bizonyítékokat is felhasználnak, ilyen szokott lenni a telefonos híváslista, elmentett sms-ek, e-mailek, valamint gyámhatósági illetve rendőrségi jegyzőkönyvek. Sok esetben amikor bizonyításra kerül sor a szülői felügyelet rendezése iránti perben, akkor a szülők között már annyira elmérgesedett a helyzet, hogy gyakran a gyermekük érdekéről el is feledkeznek, és csak az egymás elleni harcra koncentrálnak. Ilyenkor nem veszik észre, hogy a konfliktusuk legnagyobb vesztese a gyermek lesz. A házassági bontóperekben, illetve a szülői felügyelet rendezése iránti perekben a szülők sokszor úgy érzik, hogy az ő előadásaiknak illetve a tanúknak kiemelkedő jelentősége van a pernyertességük szempontjából, azonban az ilyen perekben sajnos a tanúk többsége nem tekinthető elfogulatlan tanúnak, ebből kifolyólag a vallomásaikat fenntartással kell kezelni, hiszen általában a tanúk legtöbbször családtagok, akik nem biztos, hogy hazudnak, azonban elég az, hogy ők máshogy élték meg az adott szituációt.

A tanúvallomásoknak tehát nem sok gyakorlati haszna van, ennek ellenére a felek ragaszkodnak hozzá, mert ők úgy érzik, hogy az állításaikat más módon nem tudják alátámasztani, sőt sokszor az a téves feltevés vezeti őket, hogy úgy gondolják, hogy egy orvos vagy egy tanár tanúvallomása nagyobb súllyal esik latba a bíróságon, mint mondjuk egy bolti eladóé, de erről azonban természetesen szó sincs.²³

Okirati bizonyítékként a szülők gyakran rukkolnak elő a perben különböző videó,-hangfelvételekkel, fényképfelvételekkel, rendőrségi jegyzőkönyvekkel, sms-ekkel, melyek arra hivatottak, hogy bemutassák, hogy az ellenérdekű fél nem alkalmas a gyermek nevelésére, gondozására, vagy pedig éppen ellenkezőleg nyaralásról, kirándulásról készült fotókkal kívánják bemutatni, hogy velük milyen jól érzi magát a gyermek, és hogy ők mi mindent meg tudnak neki adni.

²³ dr. Visontai-Szabó Katalin: A bizonyítás szempontjai és nehézségei a szülői felügyelet rendezésére irányuló perekben - Családi jog XIII. évfolyam 1. szám (2015. március) 33. oldal

Okirati bizonyítékként használható fel a perben a felek által korábban kötött házassági szerződés, melyben a házasságuk felbontása esetére rendelkeztek a felek a szülői felügyeleti jog gyakorlásáról.²⁴

További bizonyítékként használható fel a környezettanulmány, melynek különösen akkor lehet nagy jelentősége, hogyha az egyik szülő nehéz anyagi körülmények között él, és ezáltal a lakása nem megfelelő a gyermek gondozására, nevelésére, mivel dohos, koszos, hideg. Az ilyen körülmények nemcsak a szülői felügyeleti jog megszerzését nehezíti, hanem akár a gyermekkel való kapcsolattartást is.

Bizonyítékként veszik figyelembe a bíróságok az iskolai és az óvodai véleményt, a gyermek tanulmányairól, esetleges magatartásproblémáiról, vagy pedig arról, hogy a gyermeknek rendezett a külseje és megfelelő a magatartása, teljesítménye az iskolában.

Látható tehát, hogy amennyiben a szülők nem tudnak megegyezni a szülői felügyelet gyakorlásáról, akkor a bíróságnak az ítélethozatalkor rengeteg szempontot kell figyelembe vennie ahhoz, hogy megalapozott döntést hozhasson. A felsoroltak alapján is könnyen látható, hogy ez mennyire időigényes és érzelmileg megterhelő mind a szülők, mind a gyermek számára.

Talán ezért is emelte be a jogalkotó a Ptk.-ba azt a szabályt (Ptk. 4:172.§) ,hogy a bíróság indokolt esetben kötelezheti a szülőket, hogy a szülői felügyelet megfelelő gyakorlása és az ehhez szükséges együttműködésük biztosítása érdekében - ideértve a különélő szülő és a gyermek közötti kapcsolattartást - közvetítői eljárást vegyenek igénybe.

VIII.A GYERMEK ELHELYEZÉSE HARMADIK SZEMÉLYNÉL

A hatályos jogi szabályozás a gyermekelhelyezés kifejezést csak arra az esetkörre használja, amikor a gyermeket harmadik személynél helyezik el. A harmadik személynél való elhelyezést természetesen már a Csjt. is ismerte, hiszen korábban is, sajnálatos módon előfordultak olyan esetek, hogy a gyermek nevelésére egyik szülő sem volt alkalmas, azonban volt olyan személy, aki a gyermekről

²⁴ dr. Visontai-Szabó Katalin: A bizonyítás szempontjai és nehézségei a szülői felügyelet rendezésére irányuló perekben - Családi jog XIII. évfolyam1. szám (2015. március) 34. oldal

megfelelően képes volt gondoskodni, és a gyermek nála való elhelyezését maga is kérte. A harmadik személynél való elhelyezés lényegi szabályai az új Ptk. hatályba lépésével sem változtak, hiszen a *4:169.§ (1) bekezdése kimondja, hogy ha a szülői felügyeletnek a szülők által történő gyakorlása a gyermek érdekét veszélyezteti, a bíróság a gyermeket másnál is elhelyezheti, feltéve, hogy ez a személy a nála történő elhelyezést maga is kéri. Ebben az esetben ezt a személyt gyámul kell kirendelni, és a szülő felügyeleti joga szünetel.*

A (2) bekezdés szerint az (1) bekezdésben meghatározott esetben a bíróság a gyermeket elsősorban olyan személynél helyezi el, aki a gyermek gondozásában, nevelésében, a gyermek érdekeinek megfelelően már korábban részt vett.

A gyermek harmadik személynél történő elhelyezésének tehát két együttes feltétele van, az egyik az, hogy egyik szülő sem képes a gyermek megfelelő nevelésére, és a másik hogy legyen olyan nevelésre alkalmas személy, aki a nála történő elhelyezést maga is kéri. Természetesen a perben a harmadik személy tanúként való meghallgatása nem mellőzhető.

A harmadik személyt azért kell ilyen esetben gyámul kirendelni, mivel a Ptk. kimondja, hogy a kiskorú gyermek vagy szülői felügyelet vagy gyámság alatt áll. Erre tekintettel tehát, ha a szülők nem alkalmasak a szülői felügyelet gyakorlására, akkor a gyermek értelemszerűen szülői felügyelet alatt nem állhat, ezért gyámság alatt áll. Amennyiben tehát a bíróság harmadik személynél helyezi el a kiskorú gyermeket, úgy a jogerős ítélet egy kiadmányát a gyermek lakóhelye szerint illetékes gyámhatósághoz meg kell küldeni, gyám kirendelése céljából.

A gyermek harmadik személynél történő elhelyezése kivételesen alkalmazandó jogintézmény, alkalmazására csak és kizárólag akkor kerülhet sor, ha a gyermek mindenek felett álló érdeke ezt kívánja.

Önmagában azonban az a körülmény, hogy a gyermek nevelésében, gondozásában valamelyik nagyszülő tevékenyen részt vesz, és ezzel a gyermek elégedett, az nem ad alapot a bíróságnak arra, hogy a gyermeket valamelyik szülő tiltakozása, és alkalmassága ellenére a nagyszülőnél helyezze el. Az sem ad alapot önmagában a nagyszülőnél való elhelyezésre amikor a nagyszülő arra hivatkozik,

hogy ő jobb anyagi körülmények között él, jobb nevelési feltételeket tud biztosítani a gyermeknek, mint a szülő, hiszen amennyiben a gyermeknek van olyan szülője, aki alkalmas és képes a gyermek megfelelő nevelésére, akkor természetesen ezt a szülőt kell feljogosítani a szülői felügyeleti jogok gyakorlására az esetlegesen jobb körülmények között élő nagyszülővel szemben.²⁵

Azonban abban az esetben, amikor a bíróságnak a gyermeket harmadik személynél kell elhelyeznie, akkor előnyben kell részesíteni azt a nagyszülőt, vagy más személyt, aki korábban is bizonyította, hogy alkalmas a gyermek nevelésére, és továbbra is szívesen vállalja a gyermek gondozását. Figyelembe kell venni, hogy a harmadik személy a koránál, egészségügyi állapotánál fogva előreláthatólag tudja -e biztosítani a gyermek nevelését, gondozását a gyermek nagykorúságának az eléréséig.²⁶

Az, hogy a szülői felügyelet gyakorlása mikor veszélyezteti már a gyermek érdekét, az nagyban függ attól, hogy a szülők mennyire alkalmasak a gyermek nevelésére, gondozására. Ha például a szülők szenvedélybetegek, alkohol vagy drogfüggők, súlyos pszichiátriai betegek vagy olyan anyagi, jövedelmi körülmények között élnek, mely a gyermek eltartását veszélyezteti, vagy egyáltalán nem rendelkeznek jövedelemmel, például fiatalok, akkor általában a gyermek elhelyezésére harmadik személynél kerül sor.

Nem tekinthető azonban a gyermek harmadik személynél való elhelyezésének az, amikor a szülők közösen megállapodnak abban, hogy a gyermekük nevelését akár átmenetileg vagy tartósan harmadik személyre bízzák. A szülők közös döntéssel ugyanis akadályoztatásuk esetén bevonhatnak más személyt a gyermek nevelésébe, gondozásába, felügyeletébe.

IX.A SZÜLŐI FELÜGYELET GYAKORLÁSÁNAK MEGVÁLTOZTATÁSA

Ebben a kérdéskörben a Csjt. és az új Ptk. rendelkezései egybecsengenek, nem mutatnak lényegi változást. A Ptk. 4:170.§ (1) bekezdése szerint a szülői felügyelet gyakorlásának és a gyermek

²⁵ Boros Zsuzsa, Katonáné Pehr Erika, Körös András, Makai Katalin, Szeibert Orsolya: Polgári Jog- Családjog: Az új Ptk. magyarázata III/IV. 264. oldal

²⁶ Boros Zsuzsa, Katonáné Pehr Erika, Körös András, Makai Katalin, Szeibert Orsolya: Polgári Jog- Családjog: Az új Ptk. magyarázata III/IV. 264. oldal

harmadik személynél történő elhelyezésének a megváltoztatása a bíróságtól akkor kérhető, ha azok a körülmények, amelyeken a szülők megállapodása, vagy a bíróság döntése alapult, utóbb lényegesen módosultak, és ennek következtében a megváltoztatás a gyermek érdekében áll.

Eszerint az elhelyezés megváltoztatásának akkor van helye, ha e két konjuktív feltétel teljesül, nevezetesen a körülmények utóbb való lényeges megváltozása, valamint az, hogy ennek következtében az elhelyezés megváltoztatása a gyermek érdekében álljon. Az ilyen perekben a bíróságnak a tényállás teljes körű felderítése érdekében hivatalból is le kell folytatnia a szükséges bizonyítást. A perben a bíróságnak mindenekelőtt a körülmények lényeges megváltozását a gyermek érdeke szempontjából kell vizsgálnia, és azt kell mérlegelnie, hogy az elhelyezés megváltoztatása a gyermek érdekét szolgálja -e. A körülmények lényeges megváltozása sokféle lehet, bekövetkezhet mind a szülő mind a gyermek, mind a nevelőszülő objektív körülményeiben, vagy a szülő szubjektív nevelési alkalmasságában is. Önmagában nem minősül például lényeges körülményváltozásnak a gyermek lakóhelyének utóbb történő megváltozása. Ez önmagában még akkor is, ha a különélő szülővel való kapcsolattartás esetleg meg is nehezült, nem ad okot a szülői felügyelet gyakorlásának megváltoztatására. Amennyiben azonban a gyermek lakóhelyének megváltoztatása minden indok nélkül történt, csak azért, hogy ezzel a másik szülő kapcsolattartása elnehezüljön, vagy esetleg szinte lehetetlenné váljon, az már értékelhető a gondozó szülő terhére, és egyben a nevelési alkalmasságát is megkérdőjelezheti. Önmagában a szülőnek a jövedelmi, vagyoni viszonyaiban bekövetkezett negatív változás sem ad alapot a szülői felügyeleti jog gyakorlásának a megváltozására, és az újabb házasságkötése sem. Következetes a bírói gyakorlat ebben, hogy ilyenkor az eset összes körülményeit kell mérlegelni, és úgy kell állást foglalni, hogy a bekövetkezett változás milyen módon hat a gyermek érdekére.

Nem hivatkozhat a körülmények megváltozása folytán a gyermek érdekére az a szülő, aki a változást felróható magatartásával maga idézte elő, így különösen, ha a gyermeket jogosulatlanul vette magához vagy tartja magánál. Azonban ilyen esetben is vizsgálni kell a bíróságnak, hogy a jogellenes magatartása a szülőnek milyen okból történt, mert amennyiben ez veszélyhelyzet elhárítása céljából történt, vagy a 14. életévét betöltött gyermek saját akaratelhatározásának a következménye, akkor ez nem szólhat a szülő terhére.

Lényeges körülményváltozásnak minősülhet például a gyermek érzelmi kötődésének a megváltozása az őt gondozó szülőjével szemben. Például az őt gondozó szülő elhanyagolja a szülői kötelezettségeit, vagy megpróbálja elidegeníteni a gyermeket a különélő szülőjétől akként, hogy megnehezíti, ellehetetleníti a másik szülővel való kapcsolattartást. Ugyanis ha a gondozó szülő a kapcsolattartást oly módon akadályozza a gyermek és a különélő szülő között, hogy ezáltal a gyermeket érzelmileg megterheli, és őt a jövőre is kihatóan súlyosan befolyásolja, az alapot adhat a gyermekelhelyezés vagy szülői felügyeleti jog gyakorlásának megváltoztatására. Az ilyen magatartás a szülői felelősséggel ellentétes, és a gyermek érdekeit súlyosan sérti.²⁷

Abban az esetben, ha a szülők a közös kiskorú gyermekük elhelyezése tekintetében peren kívül akár hallgatólagosan, vagy akár kifejezetten megállapodtak, és a megállapodás alapján a gyermeket huzamosabb idő óta az egyik szülő neveli, akkor az ilyen szülő ellen benyújtott keresetet a gondozó szülő ellen, szülői felügyeleti jog gyakorlásának megváltoztatása iránti perként kell elbírálni, és a jogszabály által megkívánt kettős feltételrendszert kell vizsgálni.

A szigorú kettős feltételrendszer megkövetelésére azért van szükség, hogy esetlegesen a különélő szülő ne használhassa fel a másik szülő zaklatására, a gyermektartásdíj fizetési kötelezettség alóli kibúvására a folyamatos perindítást, mert ezzel a gyermeket szükségtelen zaklatásnak teszi ki, és ezen magatartása (amennyiben rövid időközönként többször indít megváltoztatás iránti pert), csak a saját nevelési alkalmatlanságának a bebizonyítására alkalmas.

Indokolt lehet azonban a szülői felügyeleti jog gyakorlásának a megváltoztatása abban az esetben, ha a 14. életévét betöltött gyermek ezt maga kéri, illetve a per során úgy nyilatkozik, hogy a korábbi elhelyezés a szülőjével való kapcsolat megromlása miatt már nem szolgálja az érdekét, és a másik szülővel együtt kíván élni, feltéve, hogy a különélő szülő a nevelésre, gondozásra alkalmas.

Indokolt a megváltoztatás, ha a közös szülői felügyelet gyakorlása során a szülők már nem tudnak együttműködni. Ilyen esetben a bíróság bármelyik szülő kérelmére a közös szülői felügyeletet megszünteti. Ezt a szabályt a jogalkotó azért vezette be, mert értelemszerűen a közös szülői

²⁷ Boros Zsuzsa, Katonáné Pehr Erika, Körös András, Makai Katalin, Szeibert Orsolya: Polgári Jog- Családjog: Az új Ptk. magyarázata III/IV. 266. oldal

felügyelet a jellegéből fakadóan csak addig maradhat fenn, amíg azzal mindkét szülő egyetért, és a közös szülői felügyelet gyakorlása során a szülők között működik az együttműködés. Amennyiben a szülők már nem tudnak együttműködni, vagy valamelyik szülő elzárkózik a közös szülői felügyeletről, akkor az a továbbiakban nem szolgálja a gyermek érdekét, és így helye van a közös szülői felügyelet megszüntetésének. Amennyiben a bíróság a közös szülői felügyeletet megszünteti, úgy azzal egyidejűleg döntenie kell arról, hogy a szülői felügyeleti jogokat ezt követően melyik szülő gyakorolja.

X. GYERMEKTARTÁSDÍJ

1. A kiskorú gyermek tartása

Az Új Ptk. a Rokontartásról szóló cím alatt önálló fejezetként szabályozza a kiskorú gyermek tartását, valamint önálló fejezet alatt a továbbtanuló nagykorú gyermek tartásának a szabályait, és a XX. fejezetben a rokontartás közös szabályairól szól.

A New York-i Egyezmény kimondja, hogy a gyermeknek joga van egy olyan életszínvonalhoz, mely lehetővé teszi a kellő testi, szellemi, lelki, erkölcsi és társadalmi fejlődését, és elsősorban a szülők vagy a gyermekért felelős más személyek alapvető feladata, hogy a lehetőségeik és az anyagi eszközeik határai között biztosítsák a gyermek fejlődéséhez szükséges életkörülményeket.

Az egyezmény elsősorban a szülők felelősségét rögzíti e körben, azonban az egyezményben részes államok kötelezettségét is megállapítja. Eszerint a részes államoknak meg kell tenniük a megfelelő intézkedéseket annak érdekében, hogy a szülőt segítsék ezen feladatának ellátásában, szükség esetén anyagi segítséget nyújtsanak, segítő programokat hozzanak létre az élelmezéssel, ruházkodással, lakásüggyel kapcsolatban.

A Csjk. az eltérő életviszonyokra a tartás különböző típusait külön szabályozza. Külön szabályok vonatkoznak a házastársi - élettársi tartásra, a kiskorú gyermek tartására valamint a továbbtanuló nagykorú gyermek tartására.

A Ptk. 4:213.§ -a szerint a szülőknek a kiskorú gyermekükkel szemben fennálló tartási kötelezettségére a rokontartás közös szabályait kell alkalmazni az e fejezetben foglalt eltérésekkel. A 4:214.§ szerint a kiskorú gyermek tartásra való rászorultságát vélelmezni kell. Ez a vélelem a gyermek nagykorúságának betöltése után is- legfeljebb a 20. életévének betöltéséig - érvényesül, ha a gyermek középiskolai tanulmányokat folytat.

Az utóbbi rendelkezéssel az új Ptk. a Kúria 29. számú Polgári Elvi döntésében foglalt általános bírói gyakorlatot emelte törvényi szintre, miszerint a középiskolai tanulmányok végzésének idejére a tartásra való jogosultságot és kötelezettséget változatlanul fennállónak tekintik, ha a kiskorúság idején megkezdett középiskolai tanulmányok befejezése valamilyen okból a gyermek nagykorúságának elérése utáni időre nyúlik át.

A Ptk. 4:215.§ (1) bekezdés szerint a kiskorú gyermek tartására a szülő a saját szükséges tartásának korlátozásával is köteles. Ezt a rendelkezést nem kell alkalmazni, ha a gyermek indokolt szükségleteit a munkával szerzett keresménye vagy vagyonának jövedelme fedezi, vagy a gyermeknek tartásra kötelezhető más egyeneságbeli rokona van.

A Csjt. még akként fogalmazott, hogy a szülő a saját tartásának rovására is köteles volt a tartást nyújtani, azonban a megváltozott jogi megfogalmazás az új Ptk-ban azon alapul, hogy a tartásdíj megfizetése ne eredményezze esetlegesen a szülő létfenntartásának a teljes ellehetetlenülését.

A Csjk. már lehetővé teszi azt is, hogy amennyiben a gyermek tartása a 4:215.§ (1) bekezdése alapján nem biztosítható, akkor a szülők a gyámhatóság engedélyével a tartás költségeinek fedezésére a gyermek vagyonának az állagát is, meghatározott részletekben igénybe vehetik.

A gyermektartás módját az új Ptk. is kétféleképpen ismeri, a természetben történő tartást és a pénzbeli teljesítés módját, azzal a megkötéssel, hogy a szülő akkor is kötelezhető gyermektartásdíj fizetésére, ha a gyermek egyébként az ő háztartásában él, azonban a gyermek tartásáról nem gondoskodik. A főszabály azonban ma is az, hogy a gyermeket gondozó szülő a tartást természetben, míg a különélő szülő elsősorban pénzben teljesíti. A gyermektartásdíj összegébe azonban nem számít

bele a kapcsolattartás ideje alatt a gyermekre fordított kiadás, valamint a gyermek részére juttatott ajándék sem.

A szülő ugyanakkor amikor a másik szülőtől kapott gyermektartásdíjat kézhez veszi, köteles azt a gyermek szükségleteinek a fedezése érdekében felhasználni, és ezt a hatályos családvédelmi rendelkezések értelmében a gyámhatóság szükség esetén ellenőrizheti.²⁸

Az új Ptk. is fenntartotta a Csjt-nek azon szabályozását, hogy a gyermektartásdíj mértéke, annak megfizetése, módja tekintetében elsősorban a szülők megállapodása az irányadó. Amennyiben erről a szülők megegyezni nem tudnak, úgy a bíróság a kérdésben ítélettel dönt.

Új elem a jogi szabályozásban, hogy a szülők megállapodhatnak abban is, hogy a gyermekétől különülő szülő a tartási kötelezettségének megfelelő vagyontárgy, vagy pénzösszeg egyszeri juttatásával tesz eleget. Ilyen esetben a megállapodás akkor érvényes, ha meghatározzák a szülők azt az időszakot, melynek tartamára a juttatás a tartást fedezi, és a megállapodásukat a gyámhatóság vagy perbeli egyezség keretében a bíróság jóváhagyja.

Bár korábban a Csjt. ezt a lehetőséget nem rendezte kifejezetten, azonban a bírói gyakorlatban gyakran előfordult ez a lehetőség, tipikusan házasság felbontása iránti perekben, amikor a különülő szülő a közös lakást elhagyta, és abból térítést nem kért, annak fejében, hogy ne keletkezzen gyermektartásdíj fizetési kötelezettsége. Ezt a lehetőséget igazából a gyakorlat hívta életre az új Ptk-ban, azonban a kritikusok szerint ez ellenkezik a tartásdíjnak a folyamatos havi rendszerességgel történő teljesítésének elvével, és abból a szempontból is aggályos lehet, hogy tulajdonképpen az ilyen juttatás kit is gazdagít. Ezért garanciális szabályként írja elő a jogszabály, hogy a fenti megállapodás ellenére a bíróság akkor ítéld meg tartásdíjat, ha az a körülmények előre nem látható lényeges változása miatt a gyermek érdekében, vagy valamelyik fél súlyos érdeksérelmének elhárítása miatt indokolt.

²⁸ Boros Zsuzsa, Katonáné Pehr Erika, Körös András, Makai Katalin, Szeibert Orsolya: Polgári Jog- Családjog: Az új Ptk. magyarázata III/IV. 323-324. oldal

Amennyiben a szülők a gyermektartásdíj mértékében és módjában megegyezni nem tudnak, úgy e kérdésben a bíróság dönt. A gyermektartásdíj bírósági meghatározása során a Csjk. kifejezetten rendezi, hogy mely körülmények figyelembe vételével kell a gyermektartásdíjat meghatározni a bíróságnak.

Eszerint a gyermektartásdíj meghatározása során figyelemmel kell lenni:

- a gyermek indokolt szükségleteire,
- mindkét szülő jövedelmi, vagyoni viszonyaira,
- a szülők háztartásában eltartott más saját, mostoha vagy nevelt gyermekre, és azokra a gyermekekre akikkel szemben a szülőket tartási kötelezettség terheli,
- a gyermek saját jövedelmére,
- a gyermeknek és reá tekintettel az őt nevelő szülőnek juttatott gyermekvédelmi, családtámogatási, társadalombiztosítási és szociális ellátásokra.

A fenti felsorolásból is látszik, hogy az utolsó pontot leszámítva ez lényegében megegyezik a Csjt. 69/C.§ (1) bekezdésében írtakkal.

A Csjk. nevesíti azon kiadásokat, amik a gyermek indokolt szükségletei körébe tartoznak. Ide sorolja a gyermek megélhetéséhez, egészségügyi ellátásához, neveléséhez és taníttatásához szükséges rendszeres kiadásokat. A Csjk. szerint nem tartozik bele az úgynevezett rendszeres kiadások körébe, ha a gyermek érdekében olyan rendkívüli kiadás szükséges, amelynek fedezését a tartásdíj kellő előrelátás mellett sem biztosítja, ilyenkor a tartásra kötelezett e rendkívüli kiadás arányos részét is köteles megtéríteni.

A Csjt.-vel szemben a Csjk. lényeges újítása az, hogy a gyermektartásdíj összegét nem százalékos arányban és határozott összegben lehet a különélő szülőnek, vagy a tartásra kötelezett szülőnek megfizetni, hanem a rokontartás közös szabályainak alkalmazásával rögzíti a százalékos arány mellőzését. Ezáltal az új szabályok szerint a gyermektartásdíj összegét konkrét összegben kell meghatározni, továbbra is gyermekeként külön - külön, azonban az összeg meghatározásánál a kötelezett átlagos jövedelmének 15-25% -ában kell a mértékét meghatározni.

Az átlagos jövedelem megállapításánál rendszerint a kötelezettnek a kereset megindítását megelőző egy évi összes jövedelmére kell figyelemmel lenni. Korábban a tartásdíj százalékos mértékben történő megállapítása azt a célt szolgálta, hogy az idő múlását követően, mivel a tartásdíjra kötelezett szülő jövedelme az évek során szükségszerűen emelkedett, úgy ez értelemszerűen a tartásdíjnak is a fokozatos emelését eredményezte. Az új Ptk. azonban a százalékos gyermektartásdíjat nem ismeri, így a bírónak arra van lehetősége, hogy az ítéletben esetleg arról rendelkezzen, hogy a tartásdíj évente a következő év január 01. napjától a KSH által közzétett éves fogyasztói árindex növekedésének a mértékével külön intézkedés nélkül módosuljon.

A 6 hónapnál régebbi időre járó gyermektartásdíj követelést a Csjk. szerint akkor lehet bírósági úton visszamenőlegesen érvényesíteni, ha a jogosult a követelés érvényesítésével alapos ok miatt késlekedett. A 3 évnél régebbi időre tartási követelést azonban nem lehet bírósági úton érvényesíteni. Jelen szabályozás tehát megváltoztatta a Csjt. azon korábbi rendelkezését, ami kimondta, hogy a 6 hónapnál régebbi időre járó tartási követelést akkor lehet érvényesíteni, ha a jogosultat a követelés érvényesítésében mulasztás nem terhelte.

2.A továbbtanuló nagykorú gyermek tartása

Az új Ptk. a Csjt. korábbi koncepciójához képeset külön fejezetben szabályozza a továbbtanuló nagykorú gyermek tartását. Korábban a Csjt. ezen kérdéskört nem rendezte önállóan, hanem a rokontartás körében rendelkezett erről. Jellemzően a nagykorú gyermek vonatkozásában a gyermektartásdíj kérdésköre akkor kerül a bíróság elé, ha a nagykorú gyermek a továbbtanulása, szakmájának megszerzése miatt rászorul arra, hogy a szülő őt tartásban részesítse. A gyermeket természetben gondozó szülő számára természetes, hogy a gyermekét nagykorúsága esetén is, amennyiben tanulmányokat folytat a szükséges mértékben támogassa, azonban a különélő szülő számára ez nem feltétlenül van így, különösen akkor nem, ha a nagykorú gyermekkel nem áll mindennapi kapcsolatban, vagy más kiskorú gyermek eltartására köteles.²⁹

²⁹ Boros Zsuzsa, Katonáné Pehr Erika, Körös András, Makai Katalin, Szeibert Orsolya: Polgári Jog- Családjog: Az új Ptk. magyarázata III/IV. 327. oldal

A Ptk. 4:219.§ -a kimondja, hogy a nagykorú gyermek tartására a rokontartás közös szabályait és a kiskorú gyermek tartására vonatkozó rendelkezéseket az e fejezetben foglalt eltérésekkel kell alkalmazni.

A Ptk. 4:220.§ (1) bekezdése szerint a továbbtanuló nagykorú, munkaképes gyermek a rászorultsági vélelem esetén kívül is jogosult a tartásra, ha szükséges tanulmányai indokolt időn belüli folytatása érdekében arra rászorul.

A rászorultságot az új Ptk. a továbbtanuló nagykorú gyermek esetében sajátosan értelmezi. Az ő rászorultsága az életpályára való felkészülés indokoltságából következik, így értelemszerűen eltér a kiskorú gyermek rászorultságától, különös figyelemmel arra, hogy kiskorú gyermek esetében a rászorultságot a törvény alapján vélelmezni kell. A Ptk. egyértelművé teszi azt is, hogy nem egyszerűen a szükséges tanulmányok folytatása a tartás feltétele, hanem az is, hogy ezeknek a tanulmányoknak ésszerű időn belül való befejezésére sor kerüljön, valamint hogy a tanulmányok végzése folyamatos legyen. Többek között ezért is építette be a jogalkotó azt a rendelkezést, hogy a gyermeknek a szülőt a továbbtanulási szándékáról tájékoztatnia kell, elsősorban azért, hogy a szülő felkészülhessen erre a tartási kötelezettségre.

A jogszabály szerint tanulmánynak minősül az életpályára előkészítő szakképzettség megszerzéséhez szükséges képzés vagy tanfolyam, és a felsőfokú végzettségi szintet biztosító alap és mesterképzés, valamint a felsőfokú szakképzésben folytatott tanulmányok folyamatos végzése. Itt a tartási kötelezettség szempontjából annak van jelentősége, hogy a továbbtanuló gyermek mely tanulmányokkal szerez olyan képesítést, amely az önálló életpályájának a megkezdését lehetővé teszi. Megjegyzendő, hogy a doktori képzésben való részvétel nem alapozza meg a szülő tartási kötelezettségét.

A tartási kötelezettség feltételéül szabja a jogalkotó azt, hogy a tanulmányok végzése folyamatos legyen. A folyamatosság kérdését azonban körültekintően kell értékelni, és maga a Ptk. is utal arra, hogy nem érinti a tanulmányok folyamatosságát az a megszakítás, amely a jogosultnak nem róható

fel, például egészségügyi ok állt a tanulmányok megszakítása mögött, vagy indokolt pályamódosítás történt. Ezeket a kérdéseket a bírói gyakorlatban mindig egyedileg kell mérlegelni.³⁰

Meghatározza azonban a jogalkotó azokat az eseteket, amikor a szülő nem köteles a nagykorú továbbtanuló gyermekének tartására.

Ezen esetek az alábbiak:

- a gyermek a tartásra érdemtelen,
- a gyermek a tanulmányi és vizsgakötelezettségének rendszeresen, önhibájából nem tesz eleget, vagy ezáltal a szülő a saját szükséges tartását vagy kiskorú gyermekének a tartását veszélyeztetné.

Az érdemtelenség körében a jogalkotó külön kiemeli azt az érdemtelenségi okot, amikor a nagykorú gyermek a tartásra kötelezettel kellő indok nélkül nem tart kapcsolatot.

A Csjk. a korábbi szabályozással ellentétben már konkrét életkort is megjelöl a nagykorú továbbtanuló gyermek esetében mikor is a Ptk. 4:220.§ (5) bekezdése kimondja, hogy a szülő a 25. életévét betöltött gyermeke tartására csak rendkívül indokolt esetben kötelezhető.

A tartás mértéke és megfizetésének módja tekintetében a továbbtanuló nagykorú gyermekre a kiskorú gyermekre vonatkozó szabályok az irányadóak, különbséget jelent azonban, hogy a tartásdíj mértékének megállapításánál nemcsak a gyermek indokolt szükségleteit, a saját jövedelmét, vagyoni helyzetét, hanem a tanulmányi folytatásához jogszabály által biztosított kedvezményeket, így például az ösztöndíjat vagy a tankönyvekre kapott támogatást valamint a szülők teherbíró képességét is figyelembe kell venni.³¹

³⁰ Boros Zsuzsa, Katonáné Pehr Erika, Körös András, Makai Katalin, Szeibert Orsolya: Polgári Jog- Családjog: Az új Ptk. magyarázata III/IV. 333. oldal

³¹ Boros Zsuzsa, Katonáné Pehr Erika, Körös András, Makai Katalin, Szeibert Orsolya: Polgári Jog- Családjog: Az új Ptk. magyarázata III/IV. 332. oldal

A fentiek alapján látható, hogy a kiskorú gyermek esetében a szülők a saját tartásuk korlátozásával is kötelesek a kiskorú gyermeket eltartani, úgy ez a kötelezettség ilyen szigorú mértékben már nem terheli a szülőt a továbbtanuló nagykorú gyermeke irányába. Így tehát kimondható, hogy a jogosulti lista élén a kiskorú gyermek érdeke áll, amely megelőzi a nagykorú gyermek érdekét, a nagykorú gyermek azonban a tartásra jogosultság sorrendjében megelőzi a házastársat, a volt házastársat, a volt élettársat illetve a többi rokont.

ZÁRSZÓ, ÖSSZEGZÉS

Láthatjuk, hogy az elmúlt évtizedben a gyermekek jogai előtérbe kerültek, és ezzel világszerte jelentős szemléletváltozás ment végbe a gyermekekkel kapcsolatos jogviták elbírálásában. A legnagyobb változás talán, hogy a gyermek immár nem csupán tárgya az őt érintő döntéseknek, és az őt érintő eljárásoknak, hanem a legfőbb érdekeltje, akiért az eljárás minden résztvevője nemcsak a szülők, a jogi képviselők, a szakértők, a bíróságok, hatóságok is fokozott felelősséggel tartoznak.³²

A család felbomlása, a szülők külön válása után mindig a legnehezebb kérdések közé tartozik a közös gyermek, akinek a kapcsán a szülőknek el kell dönteniük, hogy ezt követően a gyermek hol és hogyan nevelkedjen, milyen módon fogják biztosítani a gyermek nevelését, gondozását. A Ptk. 2014. március 15. napján történt hatályba lépésével a korábbi szabályok részben módosultak mind tartalmi, mind szerkezeti szempontból, az új Ptk. Családjogi Könyve a korábbinál világosabban, néhol részletesebben szabályozza a szülői felügyelet kérdését, tartalmát, annak gyakorlásának egyes kérdéseit, többek között azáltal, hogy a törvény szövegébe a korábbi évtizedes bírói gyakorlat beemelésre került. Ezáltal is mintegy megkönnyítve a jogalkalmazók számára a Csjk. alkalmazását.

Az továbbra is elmondható, hogy a szülők különválása esetén a gyermek ebből a helyzetből akkor jön ki a legjobban, ha a szülők között együttműködés, megértés, bizalom és csekély konfliktus van. Így tehát általánosan kimondható, hogy a gyermek jóléte a család működőképességével függ össze, talán ezért is van a legnagyobb jelentősége a szülők közötti megállapodásnak a szülői felügyelet gyakorlása és a gyermektartásdíj kapcsán is, és valószínűleg a Csjk. ezért is emelte főszabályként a közös szülői felügyelet gyakorlását az egyik vagy másik szülőnél való elhelyezéssel szemben.

³² dr. Bencze Lászlóné : Gyermekelhelyezés és gyermektartás (HVGorac Lap és Könyvkiadó 2001) 9. oldal

IRODALOMJEGYZÉK

Hivatkozott irodalom

- dr. Bencze Lászlóné : Gyermekelhelyezés és gyermektartás (HVGorac Lap és Könyvkiadó 2001)
- Boros Zsuzsa, Katonáné Pehr Erika, Kőrös András, Makai Katalin, Szeibert Orsolya: Polgári Jog- Családjog: Az új Ptk. magyarázata III/IV.
- dr. Visontai-Szabó Katalin: A bizonyítás szempontjai és nehézségei a szülői felügyelet rendezésére irányuló perekben - Családi jog XIII. évfolyam 1. szám (2015. március) 24-25. oldalig
- dr. Grád András- dr. Mede Lilla - dr. Jánoskúti Gyöngyvér - dr. Kőrös András: Az igazságügyi pszichológus szakvélemény szerepe a gyermekelhelyezési perekben- Családi jog VIII. évfolyam 1. szám (2010. március) 13-22. oldalig
- dr. Papp Éva Mária: Amit egyes bíróságok megtesznek, mások meg nem - a szerződési szabadság érvényesülésének problémái a közös szülői felügyelet gyakorlása körében - Családi jog XIII. évfolyam 4. szám (2015. december) 27- 32. oldalig
- dr. Szeibert Orsolya: Együtt a házasság felbontása után is ? A közös szülői felügyelet és a váltott elhelyezés európai tendenciái - Családi jog X. évfolyam 4. szám (2012. december) 1- 11. oldalig
- dr. Kőrös András: „Fontolva haladás” - az új Ptk. Családjogi Könyve 6. rész A szülői felügyelet I. és II. fejezet Családi jog 2006. szeptember IV. évfolyam 3. szám
- dr. Lux Ágnes: A gyermekjogok nemzetközi keretrendszerének kialakulása. A gyermekjogi mozgalom születése C diasor
- dr. Lux Ágnes: Az ENSZ Gyermekjogi Egyezménye, fakultatív jegyzőkönyvei, a gyermekjogi bizottság munkája C diasor

Egyéb felhasznált irodalom

- Szeibert Orsolya: Család, gyermek, vagyon- A joggyakorlat kihívásai (HVGorac Lap és Könyvkiadó Kft. Budapest 2012)

- Az 1952. évi IV. törvény a Házasságról, a családról és a gyámságról
- A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény Családjogi Könyve
- A Polgári Perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény
- A Legfelsőbb Bíróság 17. számú irányelve,
- Az 1991. évi LXIV. törvénnyel kihirdetett, a Gyermek Jogi Egyezményről Szóló New Yorkban 1989. november 20-án kelt Egyezmény (New Yorki Egyezmény)